

บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ของนักเรียน ช่วงชั้นที่ 2 โรงเรียนคำม่วงจรัสวิทย์ ผู้วิจัย ได้เสนอเอกสารแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับดังนี้

1. เอกสารที่เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม
 - 1.1 ความหมายคุณธรรม
 - 1.2 ความหมาย จริยธรรม
 - 1.3 ความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม
 - 1.4 องค์ประกอบของคุณธรรม จริยธรรม
 - 1.5 ทฤษฎี หลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม
2. บริบทของโรงเรียนคำม่วงจรัสวิทย์
3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. เอกสารที่เกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรม

1.1 ความหมายของคุณธรรม

คุณธรรม ได้มีผู้และนักการศึกษาหลายท่าน ได้ให้ความหมายไว้ ดังต่อไปนี้
พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 189) คุณธรรม หมายถึง
สภาพคุณงามความดี

ยนต์ ชุ่มจิต (2531 : 35) กล่าวว่า คุณธรรมหมายถึง คุณลักษณะที่เป็นความดี ความงามที่มีอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคลถึงปฏิบัติจนเป็นนิสัยและเป็นที่ยอมรับว่าเป็นสิ่งถูกต้องดีงามของบุคคลทั่วไป

กิริติ บุญเจือ (2534 : 105) ได้ให้ความหมายว่า “คุณธรรมเป็นคุณสมบัติของบุคคล ซึ่งทำให้ผู้มีคุณธรรมรู้จักแสวงหาคุณงามความดี และทำให้เขาได้บรรลุถึงจุดหมายอันดีเลิศ ทั้งในด้านความประพฤติทั่วไปหรือขอบเขตที่จำกัดแห่งความประพฤติ”

วติน อินทสระ (2541 : 106 – 107) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมตามหลักจริยศาสตร์ไว้ว่า คุณธรรม คือ อุปนิสัยอันดีงามซึ่งสั่งสมอยู่ในดวงจิต อุปนิสัยอันนี้ได้มาจากความพยายามและความประพฤติติดต่อกันมาเป็นเวลานาน พร้อมอธิบายและได้ให้ความหมายอันสั้นว่า คุณธรรม คือ ความกล้าเผชิญอุปนิสัย นอกจากนี้ยังได้อธิบายถึงความหมายที่นักปราชญ์ทั้งหลายได้ให้ไว้ เช่น ไสยเรติส คุณธรรม หมายถึง ความรู้หรือปัญญาพร้อมทั้งนิสัย ถึงกับเน้นว่า คุณธรรม คือความรู้ เพลโตเห็นด้วยว่าคุณธรรม คือความรู้ อริสโตเติลเห็นว่าคุณธรรม คือนิสัยอันดีงาม เมคเคนซี กล่าวว่า คุณธรรม คือความรู้และนิสัย เมมมาบูลเอลคาบท์ เห็นว่า คุณธรรม คือการควบคุมแรงกระตุ้นต่างๆและความทะยานอยากได้ด้วยเหตุผล

นลิน เรืองบุตร (2542 : 32-33) ให้ความหมายของคุณธรรมว่าเป็นความดีเลิศเฉพาะอย่างในเรื่องเกี่ยวกับศีลธรรม เช่น ความยุติธรรม ความกรุณา

กล่าวในเชิงเปรียบเทียบคุณธรรมและความชั่ว (Vice) ว่าเป็นความเคลื่อนไหว และการปฏิบัติซึ่งเกี่ยวข้องกับสิ่งดีและสิ่งเลว เป็นเครื่องชี้คุณธรรมและความชั่ว ก็โดยการได้เกี่ยวข้องกับในทางดีที่จะทำสิ่งต่างๆและการได้รับสิ่งที่ไม่ดีต่างๆ สำหรับคุณธรรมตามแนวคิดของนักบุญ ออัสตินว่า กล่าวว่าคุณธรรมเป็นคุณภาพฝ่ายดีทางจิตใจ ซึ่งบุคคลใช้ในการดำรงชีวิตอย่างถูกต้อง และเป็นภาระงานของพระเจ้าในตัวเรา โดยเราไม่ได้เกี่ยวข้องกับและได้กล่าวถึงความหมายของคุณธรรมตามแนวคิดของนักบุญโทมัส อโควนัส ว่า คุณธรรมของมนุษย์เป็นนิสัยที่ดีที่ทำให้พลังของความมีสติ รู้ดีกลีบชอบชั่วดีของคนสมบูรณ์ขึ้น และเขาให้เข้าไปสู่ทางที่ดี และได้ใช้พลังของเขาอย่างสมบูรณ์

จากความหมายของคุณธรรม ที่นักการศึกษาได้กล่าวมาแล้วข้างต้น พอสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง คุณงามความดีของมนุษย์ที่แสดงออกมาทางกาย วาจาและใจจนกลายเป็นนิสัยที่ดี

1.2 ความหมายของจริยธรรม

จริยธรรม (Morality) ตรงกับภาษาบาลีว่า Morcs (มอเร่) ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าศีลธรรม ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริย เป็นความประพฤติ กิริยาที่ควรประพฤติ จริยธรรม คือ ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม (ราชบัณฑิตยสถาน. 2525 : 214)

พุทธทาส อินทปัญโญ (2514 : 17) จริยธรรม หรือ ศีลธรรม ได้แก่ ระเบียบซึ่งมุ่งปฏิบัติให้เกิดความผาสุก ความสงบสุข เนื่องด้วยกังวลเป็นห่วงใหญ่ซึ่งมนุษย์ได้ทำขึ้น ปัญญาดีขึ้น แต่งตั้งขึ้นตามเหตุผลของมนุษย์ หรือตามความต้องการของมนุษย์นั่นเอง

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2522 : 13) ได้ให้ความหมายไว้ว่า จริยธรรม (Morality) เป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์และมีขอบเขตถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วยลักษณะทางพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับจริยธรรมจะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภทคือ เป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสังคม คือ พฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบสนับสนุนและผู้กระทำส่วนมากเกิดความพอใจว่าการกระทำนั้นเป็นสิ่งที่เหมาะสม ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือ ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสังคม เป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัดผู้มีจริยธรรมสูง คือ ผู้ที่มีพฤติกรรมประเภทแรกมาก

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2524 : 2-3) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า เป็นสำนึกที่บุคคลมีในเรื่องเกี่ยวกับความดี ความชั่ว ความถูก ความผิด ความยุติธรรม ความไม่ยุติธรรมและได้กล่าวไว้ว่า จริยธรรมเป็นคำที่มีความหมายกว้างขวาง หมายถึง ลักษณะทางสังคมหลายลักษณะของมนุษย์ และมีขอบเขตถึงพฤติกรรมทางสังคมประเภทต่าง ๆ ด้วย ลักษณะและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับ จริยธรรม จะมีคุณสมบัติประเภทใดประเภทหนึ่งในสองประเภท ลักษณะที่สังคมไม่ต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกในสังคมเป็นการกระทำที่สังคมลงโทษหรือพยายามกำจัดและผู้กระทำนั้นส่วนมากรู้สึกว่าเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องและไม่สมควร ดังนั้นผู้มีจริยธรรมสูง คือ ผู้มีลักษณะและพฤติกรรมประเภทแรกมากและประเภทหลังน้อย สามารถจำแนกออกได้เป็นด้าน ๆ ดังนี้คือ

1. ด้านความรู้เชิงจริยธรรม
2. ด้านเหตุผลเชิงจริยธรรม
3. ด้านเจตคติเชิงจริยธรรม
4. ด้านพฤติกรรมเชิงจริยธรรม

ณัฐยศ ผาฉวง (2542 : 13-14) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมไว้ว่า จริยธรรมคือพฤติกรรมที่ได้ปฏิบัติในทางที่ตรงทั้งทางกาย วาจาและใจ มีขอบเขตถึงพฤติกรรมทางสังคมโดยเป็นลักษณะที่สังคมต้องการให้มีอยู่ในสมาชิกของสังคม

โกธเบอร์ก (Kohlberg, 1976 : 431) กล่าวว่าถึงจริยธรรมว่า เป็นความรู้สึกลึกซึ้งชอบชั่วดีเป็นกฎเกณฑ์และมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติในสังคม ซึ่งบุคคลจะพัฒนาขึ้นจนกระทั่งมีพฤติกรรมเป็นของตนเอง ผลของการกระทำพฤติกรรมอันนั้นจะเป็นเครื่องตัดสินว่าการกระทำนั้นผิดหรือถูกโดยสังคมเป็นกฏตัดสิน

พระราชวรภุช (2528 : 14) ได้ให้ความหมายของ จริยะ จริยา ตลอดจนจริยธรรมว่า หมายถึง การดำเนินชีวิต ความเป็นอยู่เป็นไป การครองชีวิต การใช้ชีวิต การเคลื่อนไหวของชีวิต ทุกแง่ ทุกด้านทุกระดับ ทั้งทางกาย ทางวาจา ทางใจ ทั้งด้านส่วนตัว ด้านสังคม ด้านอารมณ์ ด้านจิตใจ ด้านปัญญา รวมไปถึงมรรคหรือมัชฌิมาปฏิปทา ซึ่งหมายถึงระบบจริยธรรม

ระบบความประพฤติปฏิบัติ หลักคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีงาม หรือหลักการครองชีวิตที่ถูกต้องสมบูรณ์ของมนุษย์ที่จะนำไปสู่จุดมุ่งหมายคือความดีทุกข์หรือความดีสูงสุดปัญหาข้ออย่างอิสระไร้ทุกข์

สารอง เจริญ (2524 : 27) ได้กล่าวถึง จริยธรรมว่าเป็นการตัดสินใจถึงความถูกต้องเหมาะสมของพฤติกรรม แต่มีใช้การตัดสินใจความถูกต้องทุกอย่างจะเป็นจริยธรรม เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงสุดนั้นจะมีลักษณะเป็นสากลกว้างขวาง ไม่ขัดแย้งกัน และมีรากฐานความดีหลักการและเป็นอุดมคติ

คึกฤทธิ์ ปราโมช ม.ร.ว. (2521 : 8) ได้กล่าวว่าจริยธรรมเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับสิ่งที่ควรประพฤติปฏิบัติ และผู้ปฏิบัติจะต้องรู้จักเวลาโอกาสและสถานการณ์เพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศโดยได้กล่าวว่า การกระทำหรือพฤติกรรมดังกล่าวต้องสอดคล้องกับมาตรฐานของความดีงามทั้งปวงที่สังคมกำหนดและยอมรับด้วย

วัลภา เทพหัสดินทร์ ณ.อยุธยา (2539 : 14) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่าเป็นแนวทางสำหรับใช้ประพฤติปฏิบัติในทางที่ถูกต้องที่ควรที่ที่เหมาะสมตามกฎเกณฑ์ของสังคมนั้นๆ ได้กำหนดไว้ และมีผลดีต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคมด้วย

กระทรวงศึกษาธิการ (2523 : 3) สรุปความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม คือ แนวทางของการประพฤติดี ประพฤติชอบ ทั้งกาย วาจาและใจ เพื่อประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคมไทย แยกพิจารณาจริยธรรมออกเป็น 2 ส่วน คือ

1. ค่านิยมจริยธรรม (Moral Value) เป็นส่วนที่เป็นลักษณะจิต (Trait) มาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติที่สังคมต้องการ การกระทำใดๆ ของบุคคลที่สอดคล้องกับมาตรฐานของการประพฤติถูกต้องดีงาม ก็จัดว่าบุคคลนั้นมีพฤติกรรมจริยธรรมแล้ว สอดคล้องกับค่านิยมที่ตนเองยึดถือ

2. พฤติกรรมจริยธรรม (Moral Condcut) เป็นส่วนมาตรฐานของการประพฤติปฏิบัติของสังคมต้องการ การกระทำใดๆ ของบุคคลว่าสอดคล้องกับมาตรฐานของการประพฤติถูกต้องดีงาม ก็จัดว่าบุคคลนั้นมีพฤติกรรมจริยธรรม

พนัส หัตถเกษม (2520 : อ้างอิงมาจาก มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. 2525) ได้ให้ความหมายของ จริยธรรม ไว้ว่า คือ ประมวลกฎเกณฑ์หรือมาตรฐานของความรู้สึกรู้จักคิดและความประพฤติในสังคม

สาโรช บัวศรี (2526 : 30) ให้ความหมายของจริยธรรมในลักษณะของความดีในระดับต่าง ๆ ที่สังคมหรือบุคคลจำเป็นต้องยึดมั่น

เอกสารรายงานการประชุมทางวิชาการ เกี่ยวกับจริยธรรมของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (สมพร สอนสนาม, 2543 : 11 ; อังอิงมาจากกรมวิชาการ, 2541 : 59) ได้รวบรวมความหมายของคำว่า จริยธรรม ที่กำหนดโดยผู้ทรงคุณวุฒิของไทยเป็นจำนวนมาก ความหมายต่าง ๆ ที่ได้ให้ไว้มีความหมายแตกต่างกันพอสมควร และส่วนใหญ่จะตรงกับ ความหมายใดความหมายหนึ่งดังต่อไปนี้

1. คุณธรรม หมายถึง หลักเกณฑ์หรือกฎเกณฑ์ในการตัดสินใจความถูกต้องชั่ว และควรไม่ควรทำของพฤติกรรม

2. จริยธรรม หมายถึง แนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ตามความหมายที่สองนี้ จริยธรรมเป็นแนวทางและถ้าหากจะกำหนดต่อไปว่า แนวทางที่กล่าวนี้หมายถึงแนวทางที่ดี ที่ถูก และที่ควรทำ ก็จะมีนัยตามความหมายแรก กล่าวคือ หากพฤติกรรมใดอยู่ในแนวทางดังกล่าวก็จะ เป็นพฤติกรรมที่ดี ที่ถูกและที่ควรทำ ส่วนพฤติกรรมที่อยู่นอกแนวทางนี้ ก็จะเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่ถูก และไม่ควรทำ

3. จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมที่ดี ที่ถูก และที่ควรทำ ความหมายที่สามนี้เน้นที่ ตัวพฤติกรรม (เน้นที่จริยะ) มากกว่าเน้นที่หลักเกณฑ์ กฎเกณฑ์หรือแนวทาง (เน้นที่ธรรมะ) ดังเช่น สองความหมายแรก และโดยนัยแห่งความหมายที่สามนี้ พฤติกรรมที่ไม่ดี ไม่ถูกและไม่ควรทำที่จะ ไม่ใช่จริยธรรม

จากความหมายจริยธรรมดังกล่าวข้างต้นพอสรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง ลักษณะทาง พฤติกรรมที่แสดงออกถึงความมีสำนึกที่ดี ที่งามเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม

1.3 ความสำคัญในการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม

ความสำคัญของการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม มีผู้กล่าวถึงความสำคัญ พอสมควรได้ ดังนี้

นพรัตน์ วงศ์ไธยา (2544 : 13) กล่าวว่า ถ้าหากประเทศชาติของเราต้องการที่จะแก้ไข ปัญหาทางวิกฤติทาง คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมของสังคมอย่างจริงจังจำเป็นต้องทำทุกฝ่าย ทั้งบุคลากรที่รับผิดชอบการศึกษาในระบบ หรือนอกระบบ หรือ การศึกษาตามอัธยาศัยก็ตาม จะต้องหันมาร่วมมือกัน เพื่อนำวิธีการต่าง ๆ มาดำเนินการอย่างจริงจังและต่อเนื่อง ปัญหาในการ แก้ไขปัญหาทาง คุณธรรมจริยธรรมและค่านิยมนี้ ไม่ได้ขึ้นอยู่กับราชการส่วนกลาง อบรบ หรือพัฒนา แต่สาเหตุนั้นมาจากหลายประการด้วยกัน อย่างเช่น การขาดความตระหนักรู้ใน ความสำคัญของปัญหา การขาดความรู้ความเข้าใจที่แท้จริงขาดเวลา ขาดการสนับสนุนจาก ผู้เกี่ยวข้อง ขาดขวัญกำลังใจในการดำเนินงาน การมีภาระเงินกำลังและสิ่งทีพบว่าขาดมากที่ สุด คือ

ขาดความร่วมมือซึ่งกันและกันในการนำเอาวิธีการต่าง ๆ ไปปฏิบัติอย่างจริงจังและอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งสามารถบรรลุเป้าหมาย

ศุมน อมรวิวัฒน์ (2542 : 14) กล่าวว่า คนเรามักชอบคนสั้นได้แต่มักสอนตนเองไม่ได้ ครูมีหน้าที่สอนศิษย์สารถวิชาที่ฟังสอนแต่ครูจำนวนมากไม่สามารถปฏิบัติตามที่เขาสอนผู้อื่นได้ การสอนตนเองจึงมีความจำเป็นและควรสอนในลักษณะ ไตรสิกขา ซึ่งเป็น การ ฝึกอบรมจิตใจให้ถึงพร้อมซึ่ง ศีล สมาธิ ปัญญาและควรมีลักษณะบูรณาการ อันเป็นปัจจัยที่ต่อเนื่องกันไป

เปรมฤดี กฤษเจริญ (2542 : 19-20) ก็ได้กล่าวถึงหลักการสอนจริยศึกษาและคำนิยามไว้ ดังนี้

1. ให้ครูมุ่งสิ่งถึงการปฏิบัติมากกว่าเนื้อหา เพราะสิ่งที่ต้องการแท้จริงจากการสอนคือ การปฏิบัติจริยธรรม และสร้างค่านิยม มากกว่าความสามารถที่จะจดจำเนื้อหาหรือกฎเกณฑ์ต่างๆ ได้ ในกรณีนี้ผู้บริหารควรชี้วัตถุประสงค์ของการสอนให้ครูได้ตระหนักกว่าเป้าหมาย การสอนและผลของการสอนที่เกื้อหนุนที่พฤติกรรมปฏิบัติของนักเรียนเป็นสิ่งสำคัญ
 2. ให้คณะครูใน โรงเรียนร่วมมือกันสอนหรืออบรมนักเรียนทุกระดับชั้น การสอนหรืออบรมของครูได้ดำเนิน ไปอย่างต่อเนื่อง และทุกฝ่ายร่วมมือกันอยู่ในทิศทางเดียวกัน เชื่อเถื่อนักเรียนจะเป็นผู้มีจริยธรรมสมควรเป้าหมายและวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้
 3. ให้ครูสอนสอดแทรกหรืออบรมจริยศึกษาเข้าไปในทุกวิชาทุกโอกาส เพราะเป็นกลวิธีที่สำคัญที่จะทำให้งานการส่งเสริมจริยศึกษาใน โรงเรียนเป็น ไปอย่างต่อเนื่องและมีความสำคัญเป็นส่วนรวม
 4. การประพุดติและปฏิบัติของครู ต้องสอดคล้องกับสิ่งที่ต้องการปลูกฝังและพัฒนาแก่นักเรียน ทั้งนี้เพราะครูจะเป็นแบบอย่าง แบบฉบับ ซึ่งนักเรียนจะปฏิบัติตามได้เป็นอย่างดี
- จากหลักการดังกล่าว พอสรุปได้ว่า การพัฒนาประสิทธิภาพด้านคุณธรรม จริยธรรม ครู มีความสำคัญอย่างยิ่งและครูจะต้องเริ่มต้นพัฒนาตนเองก่อน ทั้งนี้เพราะครูอยู่ใกล้ชิดกับนักเรียนมากและนักเรียนสามารถจะรับเอาสิ่งที่ดีหรือไม่ดีจากครู ไปเป็นอุปนิสัยของตนได้ ดังนั้น ครูที่มีคุณธรรมย่อมสามารถอบรมสั่งสอนศิษย์ให้มีคุณธรรม จริยธรรม ได้

1.4 องค์ประกอบของคุณธรรม จริยธรรม

คุณธรรมและจริยธรรมมีความหมายใกล้เคียงกันมาก ดังนั้นการนำเสนอองค์ประกอบของคุณธรรม จริยธรรม จึงขอเสนอในลักษณะภาพรวมดังต่อไปนี้

กรมวิชาการ (2535 : 119) ได้สรุปว่า จริยธรรมของบุคคลมีองค์ประกอบ 3 ประการคือ

1. ด้านความรู้ (Moral Reasoning) คือความเข้าใจในเหตุผลของความถูกต้อง

ติงาม สามารถตัดถิ่นแยกความถูกต้องออกจากความไม่ถูกต้องได้ด้วยความคิด

2. **ด้านอารมณ์ความรู้สึก (Moral Attitude and Belief)** คือ ความพึงพอใจ สรีรภาพ เต็มใจ ความนิยมยินดีที่จะรับจริยธรรมมาเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติตน

3. **ด้านพฤติกรรม (Moral Conduct)** คือ การกระทำหรือการแสดงออกของ บุคคลในสถานการณ์ต่างๆ ซึ่งเชื่อว่าเกิดจากอิทธิพลของทั้งตนเององค์ประกอบข้างต้น

ดวงเดือน พันธ์มนาวิน (2524 : 1-3) ได้จำแนกองค์ประกอบของจริยธรรมออกเป็น 4 ด้าน ได้แก่

1. **ความรู้เชิงจริยธรรม** หมายถึง การมีความรู้ในสังคมของค่านิยม ถือว่าการกระทำผิดใดควรทำ และการกระทำใดไม่ควรกระทำ ถิ่นและพฤติกรรมประเภทใด เหมาะสม หรือไม่เหมาะสมมากน้อยเพียงใด ปริมาณความรู้เชิงจริยธรรม หรือความรู้เกี่ยวกับ ค่านิยมทางสังคมนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และทัศนคติทางสติปัญญาของบุคคลด้วย

2. **เจตคติเชิงจริยธรรม** คือความรู้สึกรู้สึกของบุคคลที่เกี่ยวกับลักษณะ หรือพฤติกรรมเชิงจริยธรรมต่างๆ ว่าตนชอบหรือไม่ชอบลักษณะนั้นเพียงใด ซึ่งรวมถึงการมีความรู้และความรู้สึกรู้สึก ในเรื่องจริยธรรมเหล่านี้ด้วยกัน เจตคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องกับค่านิยมใน สังคมนั้น แต่บุคคลบางคนในสภาพการณ์ปกติอาจมีเจตคติแตกต่างไปจากค่านิยมของสังคมก็ได้

3. **เหตุผลเชิงจริยธรรม** หมายถึง การที่บุคคลใช้เหตุผลในการเลือกที่จะกระทำ หรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลที่กล่าวถึงนี้จะแสดงให้เห็นถึงเหตุจูงใจ หรือ แรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำต่างๆ ของบุคคล บุคคลจะใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นเหตุตัดสิน การกระทำต่างๆ ดังนี้ จึงถือเหตุผลเชิงจริยธรรมเป็นต้นเหตุของพฤติกรรมของบุคคล

4. **พฤติกรรมเชิงจริยธรรม** หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยม ชมชอบ หรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ หรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมเชิง จริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางที่ผิดและเฉว ของบุคคลนั้นส่งผลโดยตรงต่อความสุข และความทุกข์ของสังคม

ประกาศรี นีห์อำไพ (2535 : 11-13) เสนอพื้นฐานการจัดการศึกษาด้านจริยธรรมที่สำคัญ 3 ประการดังนี้

1. **หลักจริยธรรม (Moral Principles)**

1.1 **อัตวินิจ (Self)** เป็นการวิเคราะห์ที่ได้จากตนเองมองเห็นมาตรฐานและ วิธีการที่จะดำเนินชีวิตในแนวทางที่ถูกต้อง การถ่อมถนอมกล่าซัดกล่าพื้นฐานของจิตใจให้มั่นคงใน คุณธรรมเป็นคุณสมบัติมีประ โยชน์ต่อสังคม ความมีหิริ โศดำปะ

1.2 การแลกเปลี่ยน (Exchange) รู้จักการให้ คนเรารู้จักการให้ แลกเปลี่ยนกัน ไม่เอาเปรียบกัน เดิมสิ่งที่บุคคลขาดตกบกพร่องให้สมบูรณ์ ความขาดแคลนยากไร้ เลือดร้อนด้านค้ำค้ำจะลดน้อยลง การแลกเปลี่ยนกันจะทำให้มีสภาพที่สมบูรณ์

1.3 สัมพันธภาพ (Relationship) ความสัมพันธ์ที่ผูกพันกัน โดยทางเครือญาติ การติดต่อกันหรือโดยกิจกรรมทางสังคม ทำให้แนวความคิดขยายขอบเขตกว้างออกจากตนเอง เพื่อแผ่ไปยังผู้อื่น

1.4 ระบบสังคม (Social System) กำมนิยที่วิเคราะห์ความถูกผิดชั่วดีจนเป็น หลักการ กฎเกณฑ์กำหนดแนวศีลธรรมให้ยึดถือปฏิบัติ ถ้าถึงระดับขั้นขั้นก็จะเป็นลัทธิศาสนามี ศาสดาเป็นผู้ชี้แนะแนวทางความประพฤติ ก่อตัวเป็นกลุ่มสังคมใหญ่ ได้แก่ชาติ รวมอารยธรรม วัฒนธรรมอันเป็นวิถีทางในการดำรงชีวิตของสังคม

1.5 การบำเพ็ญประโยชน์และพันธสัญญาประชาคม (Utility and Social Contract) เป็นการปฏิบัติตามระเบียบ ก่อให้เกิดความสงบเรียบร้อยและศีลธรรมอันดีงามของ ประชาชาติ มีความสัมพันธ์เป็นมิตรไมตรี ต่างแสดงความสามารถตามบทบาทของตนใช้สิทธิและ หน้าที่ทำให้เกิดความสงบสุขและสามัคคี สามารถควบคุมการรุกรานล่วงล้ำอธิปไตยโดยมิชอบได้

1.6 ศาสนธรรม (Universal) หลักมโนธรรมสากลที่ครอบคลุมได้ทั้งโลกเป็น ข้อยืนยันคุณงามความดีของทุกศาสนาว่าล้วนมุ่งวางแนวทางให้คน หรือศาสนิกชนของตนบำเพ็ญ ตนอยู่ในคุณงามความดีตามที่ได้สร้างสรรค์หลักธรรมไว้ มีการกล่อมเกลาจิตใจให้ศรัทธาแน่วแน่ ในการบำเพ็ญตนให้มีสาระ มุ่งถึงเป้าหมายของความเชื่อสูงสุดที่ยึดมั่น ซึ่งล้วนเป็นสัจดีหรือ หนทางที่ดีงาม หลักจริยธรรมที่ขยายขอบเขตจากจุดเล็กสุด คือ เฉพาะคน ไปจนถึงสากลโลก

2. การอธิบายค่านิยมหรือวิธีการกระจ่างนิยาม (Value Clarification)

2.1 การเลือกคุณค่า (Choosing) การดำเนินชีวิตมีวิถีทางที่ให้เลือกมากมาย ขึ้นอยู่กับสถานการณ์ เหตุการณ์ ความเหมาะสมที่จะเลือกกระทำหรือละเว้นการกระทำในสิ่งใด

2.2 การกำหนดคุณค่า (Prizing) กำหนดน้ำหนักซึ่งถือว่าควรเลือกสิ่งที่ดีควร กระทำเรียงลำดับจากมากจนมาน้อย สิ่งใดที่พึงประสงค์หรือต้องการเลือกมากที่สุดจึงยึดถือสิ่ง นั้น การดีดัดนั้นขึ้นอยู่กับผู้กำหนด ของสิ่งหนึ่งอาจมีค่าต่อคนหนึ่งมากกว่าผู้อื่น การกำหนด คุณธรรมจึงต้องเป็นสากลจึงจะเกิดความเข้าใจในแนวทางเดียวกัน

2.3 การปฏิบัติตามคุณค่า (Acting) กรรม คือการกระทำจากสิ่งที่เลือกแล้ว กำหนดคุณค่าไว้แล้วว่าดีที่สุด บุคคลหนึ่งปฏิบัติตามและอธิบายค่านิยมที่ตนยอมรับปฏิบัติให้ได้ ถ้า เป็นสังคมที่กว้างขึ้นควรมีระบบระเบียบเป็นกฎเกณฑ์ให้ชัดเจน

3. องค์ประกอบของจริยธรรม (Moral Elements) จริยธรรมเป็นเครื่องกำหนดหลักปฏิบัติในการดำรงชีวิต เป็นแนวทางในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบเรียบร้อย ประกอบด้วยองค์ประกอบดังนี้

3.1 ระเบียบวินัย (Discipline) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่ง การหย่อนระเบียบวินัยทำให้เกิดการละเมิดสิทธิและหน้าที่ตามบทบาทของแต่ละบุคคล

3.2 สังคม (Society) การรวมกลุ่มกันประกอบกิจกรรมอย่างเป็นระเบียบแบบแผน ก่อให้เกิดขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม มีวัฒนธรรมอันดีในความมีระเบียบเรียบร้อย และมีศีลธรรมอันดีของประชาชน

3.3 อิสระเสรี (Autonomy) ความมีเสรีภาพในมโนธรรมที่พัฒนาเป็นลำดับ ก่อให้เกิดความอิสระ สามารถดำรงชีวิตตามสิ่งที่ได้เรียนรู้จากการศึกษาประสบการณ์ในชีวิตมีความสุขอยู่ในระเบียบวินัยและสังคมของตน เป็นค่านิยมสูงสุดที่คนได้รับการขัดเกลาแล้ว สามารถบำเพ็ญคุณงามความดีเฉพาะตนได้อย่างอิสระ สามารถปกครองตนเองและชักนำตนเองให้อยู่ในทำนองคลองธรรม

โรคิช (Rokcach, 1968 : 231-232) ได้อธิบายว่า ค่านิยมของบุคคลอยู่ในความเชื่อแบบกำหนดการ มีองค์ประกอบอยู่ 3 ส่วน คือ

1. ค่านิยมมีลักษณะเป็นความรู้ความเข้าใจ (Cognitive) ซึ่งบุคคลนั้นจะรู้และเข้าใจเป้าหมายที่ถูกต้องในชีวิตของเขาที่เขาพยายามใฝ่หา
2. ค่านิยมมีลักษณะเป็นความรู้สึกด้านอารมณ์ (Affective) บุคคลมีอารมณ์อ่อนไหวเกี่ยวกับค่านิยมนั้น เช่นรักหรือเกลียด ชอบหรือไม่ชอบ
3. ค่านิยมมีองค์ประกอบของพฤติกรรม (Behavioral) ค่านิยม นำไปสู่พฤติกรรมทั้งภายนอกและภายใน และอาจกระตุ้นให้เกิดการปฏิบัติได้

จากการศึกษาการจำแนกองค์ประกอบของจริยธรรม พอสรุปได้ว่า องค์ประกอบในการทำความดีที่มีผลต่อการดำรงชีวิตในสังคมนั้น มีอยู่ 3 ด้าน คือ ด้านความคิด ด้านความรู้ดี และด้านการกระทำ

1.5 ทฤษฎี หลักการ แนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

ทิกนา แชมมณี (2542 : 1-33) ได้ประมวลทฤษฎี หลักการ แนวคิดที่ใช้ในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยยึดความหมายของคุณธรรม ในความหมายของคุณลักษณะหรือสภาวะของมนุษย์ที่เกินไปในทางที่ถูกต้อง ดีงาม ซึ่งเป็นนามธรรมอยู่ในจิตใจ ส่วนจริยธรรมเป็นการแสดงออกทางการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งสะท้อนคุณธรรมภายในให้เห็นเป็นรูปธรรม คำว่า

“การพัฒนา” หมายถึงการสร้าง การทำให้ดีขึ้น สมบูรณ์ขึ้น หรือการกระทำเป็นไปตามที่จุดหมาย กำหนด การพัฒนาสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น สามารถทำได้หลายวิธี การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยมี จุดมุ่งหมายที่จะศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ ดังนี้

1. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) ตามทฤษฎีการวางเงื่อนไขแบบการกระทำ (Operant Conditioning)

ทิสนา แชนมณี (2542 : 3) อธิบายถึง ทฤษฎีการเรียนรู้การวางเงื่อนไขแบบการกระทำนี้ว่า พัฒนาโดยนักจิตวิทยาชาวอเมริกัน ชื่อ สกินเนอร์ (Skinner) ทฤษฎีนี้อธิบายว่า พฤติกรรมของบุคคลเป็นผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม พฤติกรรมของบุคคลจะแปรเปลี่ยนไปตามผลที่ได้รับจากการกระทำที่เกิดขึ้นในสภาพแวดล้อมนั้นผลจากการกระทำนั้น มีอยู่ 2 ประเภทได้แก่ ผลประเภทเสริมแรง (Reinforcer) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราเพิ่มขึ้น และผลประเภทถูกลงโทษ (Punisher) ซึ่งทำให้พฤติกรรมนั้นมีอัตราลดลงหรือหมดไป ดังนั้น เราจึงสามารถวางเงื่อนไข โดยใช้ตัวเสริมแรงหรือตัวลงโทษเป็นเครื่องมือในการเพิ่มพฤติกรรมที่พึงปรารถนาและลดหรือขจัดพฤติกรรมที่ไม่พึงปรารถนาได้

วิธีการปรับพฤติกรรมมีขั้นตอนหลัก ๆ ดังต่อไปนี้ (ทิสนา แชนมณี. 2542 : 3)

1. บังคับหรือกำหนดพฤติกรรมเป้าหมายให้ชัดเจนมีลักษณะเป็นพฤติกรรมที่สังเกตได้

2. ใช้เสริมแรงที่เหมาะสมและถูกหลักการ

2.1 ใช้ตัวเสริมแรงทางสังคม เช่น การให้คำชมเชย ยกย่อง สนใจ ให้เกียรติ เป็นต้น

2.2 ให้รางวัลที่เป็นสิ่งของหรือให้เบี้ย (Token) แลกกับสิ่งของที่ผู้ปรับพฤติกรรมต้องการ

2.3 ให้ทำกิจกรรมที่ชอบ เช่น การอ่านหนังสือการ์ตูนการเล่นเกมที่นักเรียนชอบ

3. ติดตามสังเกตการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้ปรับพฤติกรรมเมื่อมีพฤติกรรมที่ต้องการเกิดขึ้น ควรให้การเสริมแรงทันทีครั้งคราว เพื่อให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ถาวร

2. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการพัฒนาเหตุผลเชิงจริยธรรม ตามทฤษฎีพัฒนาการทางจริยธรรม (Moral Development)

ทิสนา แชนมณี (2542 : 5) ได้กล่าวถึงทฤษฎีการพัฒนาทางจริยธรรมของ เพียเจต์ (Piaget) ซึ่งอธิบายว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของมนุษย์เป็นไปตามขั้นและขั้นอยู่กับวัย โดยแบ่งเป็น 2 ขั้นใหญ่ ๆ คือ ขั้นแรกอายุระหว่าง 5 – 8 ปีเป็นขั้นยอมรับกฎเกณฑ์จากผู้มีอำนาจ

เหนือคน (Heteronomous) เช่น บิดามารดา และเด็กที่โตกว่า เด็กจะปฏิบัติอย่างเคร่งครัด และเชื่อว่ากฎเกณฑ์เปลี่ยนแปลงไม่ได้ ขั้นที่สองเป็นขั้นการยอมรับการเปลี่ยนแปลงของกฎเกณฑ์ (Autonomous) อายุตั้งแต่ 9 ปีขึ้นไป เด็กจะเริ่มมีความคิดว่ากฎเกณฑ์คือข้อตกลงระหว่างบุคคล และผู้ที่ใช้กฎเกณฑ์จะต้องร่วมมือและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และกฎเกณฑ์อาจเปลี่ยนแปลงได้ ต่อมา โคลมเบิร์ก (Kohlberg) ได้พัฒนาแนวคิดต่อเนื่องจากทฤษฎีนี้ โดยแบ่งพัฒนาการจาก 2 ขั้น เป็น 6 ขั้น ได้แก่

ขั้นที่ 1 ขั้นการหลบหลีกการลงโทษ (อายุ 2-7 ปี) คือการตัดสินใจที่จะหลบหนีถ้าไม่ให้ตนเองถูกลงโทษ

ขั้นที่ 2 ขั้นการแสวงหารางวัล (อายุ 7-10 ปี) คือการตัดสินใจโดยมีความมุ่งหมายที่จะได้ผลตอบแทนที่ตนพอใจหรือต้องการที่อยากจะได้

ขั้นที่ 3 ขั้นทำตามที่ผู้อื่นเห็นชอบ (อายุ 10-13 ปี) คือการตัดสินใจโดยการถือตามความเห็นชอบหรือการจูงใจของผู้อื่น โดยเฉพาะเพื่อน

ขั้นที่ 4 ขั้นทำตามหน้าที่ทางสังคม (อายุ 13-16 ปี) คือการตัดสินใจโดยถือว่าตนมีหน้าที่ที่จะต้องทำถึงนั้นในฐานะที่ตนเป็นหน่วยหนึ่งของสังคมนั้น และสังคมนั้นคาดหมายที่จะให้ตนทำหน้าที่ตามกฎเกณฑ์ต่าง ๆ

ขั้นที่ 5 ขั้นการทำตามค่านิยมสัญญา (อายุ 16 ปีขึ้นไป) คือการตัดสินใจโดยเห็นแก่ประโยชน์ของคนหมู่มาก ไม่ทำตนขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้จะสามารถควบคุมบังคับใจตนเองได้

ขั้นที่ 6 ขั้นการยึดอุดมคติสากล (ผู้ใหญ่) คือการตัดสินใจเพื่ออุดมคติอันยิ่งใหญ่ที่หลักประจำใจของตน บุคคลที่มีจริยธรรมในขั้นนี้ถือว่าเป็นผู้มีจริยธรรมในขั้นสูงสุด

บุคคลแต่ละคนจะมีหรือไม่มีการพัฒนา หรือมีการพัฒนาเร็ว-ช้า ต่างกันเราสามารถวัดระดับจริยธรรมของบุคคลได้ โดยดูจากเหตุผลเชิงจริยธรรมที่บุคคลนั้นให้และเราสามารถที่จะส่งเสริมให้บุคคลมีพัฒนาการระดับจริยธรรมให้สูงขึ้นกว่าเดิมได้ โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลเรียนรู้จากการตัดสินใจทางจริยธรรมและอภิปรายร่วมกับผู้อื่น การได้แสดงความคิดเห็นและอภิปรายร่วมกับผู้อื่นจะทำให้บุคคลที่มีเหตุผลเชิงจริยธรรมต่ำ เรียนรู้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมขั้นสูงขึ้น

วิธีการสอนหรือการพัฒนาจริยธรรมตามทฤษฎีการพัฒนาทางจริยธรรมสามารถทำได้หลายวิธี เช่น

1. ระดับการพัฒนาการทางจริยธรรม และขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของ

โคลเบิร์ตให้ความเข้าใจว่า เด็กในช่วงอายุต่าง ๆ จะมีพัฒนาการทางจริยธรรมไปตามลำดับขั้น และเด็กในชั้นเรียนแต่ละคนจะมีขั้นของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมไม่เท่ากัน ดังนั้น ครูจึงสอนจริยศึกษาให้เด็กทุกคนเหมือนกันหมดไม่ได้ ครูจำเป็นต้องวิเคราะห์เด็กก่อนว่าเขามีขั้นเหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นใด แล้วจึงช่วยนำให้เขาได้พัฒนาขึ้นในขั้นสูงอีก 1 ขั้น โดยการพยายามจัดประสบการณ์ทางสังคมให้เหมาะสมกับพัฒนาการขั้นนั้น

2. พัฒนาการทางจริยธรรมของบุคคลเกิดขึ้นได้จากที่ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น และสภาพแวดล้อมการ ได้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์ดังกล่าวจะช่วยให้นักคิดเห็นของบุคคลอื่นมากขึ้น ซึ่งเขาจะสามารถนำมาใช้ในการพิจารณาเพื่อตัดสินใจในปัญหาต่าง ๆ โดยเฉพาะปัญหาเชิงจริยธรรม ดังนั้น การให้เด็กเข้ากลุ่มทางสังคมต่าง ๆ จะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้บทบาทของตนเองและของผู้อื่น อันจะช่วยให้นำให้เขาได้พัฒนาจริยธรรมในขั้นสูงขึ้นไปอย่างรวดเร็ว

3. ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นได้โดยการช่วยให้เด็กได้ฝึกแก้ปัญหาความขัดแย้งเชิงจริยธรรมบ่อย ๆ และฝึกให้เด็กได้วิเคราะห์ อภิปรายโต้แย้งกัน และตัดสินใจโดยพิจารณาความเห็นรวมทั้งกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางสังคมด้วย เรื่องที่นำมาใช้ในการอภิปรายอาจเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน หรือเป็นเรื่องที่ครูสมมุติขึ้นก็ได้ แต่สถานการณ์ควรมีสถิติที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงของผู้เรียนและควรเป็นปัญหาที่สามารถใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในระดับที่ตรงกับพัฒนาการทางจริยธรรมที่เป็นอยู่ของผู้เรียน และในระดับที่สูงกว่าการเสนอสถานการณ์ปัญหานั้น อาจใช้สื่อ เช่น ภาพ สไลด์ ฟิล์มสตริป หรือวีดิทัศน์ ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจปัญหาชัดเจนขึ้น หรือหากใช้วิธีการแสดงบทบาทสมมุติประกอบก็จะยิ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจตัวละครและสถานการณ์นั้น ๆ อีกยิ่งขึ้น นอกจากนี้ในการให้ผู้เรียนแสดงเหตุผลที่ใช้ในการตัดสินใจและอภิปรายร่วมกันนั้น อาจนำกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ และเทคนิคอภิปรายกลุ่มแบบต่าง ๆ เข้ามาช่วยให้การอภิปรายมีประสิทธิภาพขึ้น

4. วิธีที่ครูสามารถช่วยกระตุ้นพัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กให้สูงขึ้นได้ก็คือ การช่วยจัดบรรยากาศในห้องเรียนและในโรงเรียนให้เอื้อต่อการที่เด็กจะสามารถแสดงความคิดเห็น อภิปรายโต้แย้งเกี่ยวกับปัญหาขัดแย้งเชิงจริยธรรมกับเพื่อน ๆ ได้อย่างเปิดเผย บรรยากาศในที่นี้ หมายถึง บรรยากาศของเสรีในการพูด แสดงความคิดเห็น การได้รับการยอมรับ และความปลอดภัยจากการถูกลงโทษ วิพากษ์วิจารณ์ และการกล่าวหาต่าง ๆ

3. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการใช้สังเกตตัวแบบตามทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social Cognitive Theory)

ทศดา แจมมณี (2542 : 8) กล่าวถึงทฤษฎีการเรียนรู้ทางปัญญาเชิงสังคมที่พัฒนาขึ้นโดยนักจิตวิทยาชาวแคนาดา ชื่อ อัลเบิร์ต แบนดูรา (Albert Bandura) ซึ่งประจำอยู่ที่มหาวิทยาลัย

สแตนฟอร์ด (Stanford University) สหรัฐอเมริกา ประเทศสหรัฐอเมริกา แบบบูรณาการของกระบวนการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม แต่ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมภายนอกเท่านั้น กระบวนการเริ่มต้นจากการเปลี่ยนแปลงภายใน โดยไม่จำเป็นต้องมีการแสดงออก (Acquisition) แบบดูว่าเชื่อว่า การเรียนรู้ส่วนใหญ่ของคนเกิดจากการสังเกตจากตัวแบบซึ่งจะสามารถถ่ายทอดทั้งความคิดการแสดงออกได้พร้อมๆกัน และตัวแบบมีทำหน้าที่ 3 ลักษณะด้วยกัน คือ อาจทำหน้าที่ส่งเสริมหรือยับยั้งการเกิดพฤติกรรม หรือช่วยให้พฤติกรรมนั้นคงอยู่ โดยตัวแบบนั้นอาจเป็นบุคคลจริง ๆ (Live Model) หรือตัวแบบที่เป็นสัญลักษณ์ (Symbolic Model) ได้แก่ตัวแบบที่สอนผ่านสื่อต่างๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ การ์ตูน หรือหนังสืออนิเมชัน เป็นต้น การเรียนรู้จากตัวแบบมีประกอบไปด้วยกระบวนการ 4 กระบวนการ คือ กระบวนการตั้งใจ (Attention Processes) กระบวนการเก็บจำ (Retention Processes) กระบวนการกระทำ (Production Processes) และกระบวนการจูงใจ (Motivation Processes) ซึ่งการเรียนรู้ในแต่ละกระบวนการจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคล (Personal) ปัจจัยทางสภาพแวดล้อม (Environmental) และปัจจัยทางพฤติกรรม (Behavioral)

นอกจากแนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้โดยสังเกตตัวแบบแล้ว แบบดูว่าได้เสนอแนวคิดที่สำคัญอีก 2 แนวคิด คือ แนวคิดเกี่ยวกับการกำกับตนเอง (Self-Regulation) ซึ่งเชื่อว่า มนุษย์สามารถที่จะควบคุมความคิด ความรู้สึก และการกระทำของตนเอง เพื่อนำตัวเองไปสู่จุดมุ่งหมายหรือผลที่พึงประสงค์ได้ และแนวคิดเกี่ยวกับการรับรู้ความสามารถของตนเอง (Self-Efficacy) ซึ่งเชื่อว่า การรับรู้ความสามารถของตนเองนั้นมีผลต่อการกระทำของบุคคลผู้รับรู้ว่าคุณมีความสามารถก็จะแสดงความสามารถนั้นออกมา

วิธีการสอนหรือพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยการสังเกตตัวแบบนั้น ควรดำเนินการเป็น 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. การกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจและตั้งใจสังเกตตัวแบบ
2. การเสนอตัวแบบ ตัวแบบจะต้องมีลักษณะเด่นชัด ไม่สลับซับซ้อนจนเกินไป เป็นตัวแบบที่มีคุณค่ามีประโยชน์ สามารถดึงดูดจิตใจและทำให้ผู้สังเกตพึงพอใจ
3. การช่วยให้ผู้เรียนเก็บจำตัวแบบนั้น โดยใช้วิธีการต่างๆ เช่น การจัดทำเป็นรหัสหรือโครงสร้างให้จำได้ง่าย การชักซ้อมลักษณะของตัวแบบในความคิดและการชักซ้อมด้วยการกระทำ
4. การจูงใจให้ผู้เรียนปฏิบัติ โดยการช่วยเหลือให้ผู้เรียนเห็นคุณค่า หรือเห็นผลที่น่าพึงพอใจของการปฏิบัติ รวมทั้งการช่วยให้ผู้เรียนได้รู้ความสามารถของตนและเรียนรู้วิธีการกับตัวเอง

5. การลงมือหรือปฏิบัติโดยช่วยให้ผู้เรียนได้ลงมือทำ สังเกตการณ์กระทำของตนเองให้ผู้เรียนได้ป้อนข้อมูลกลับ และให้ผู้เรียนได้เทียบเคียงการกระทำของตนกับภาพตัวแบบในความคิด

4. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้วิธีกระจ่างนิยาม (Values-Clarification)

ภิกษุญา แชนมณี (2542 : 10) ได้กล่าวถึงวิธีกระจ่างนิยาม ที่พัฒนาโดยแรทส์ (ด้านความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ ความสามัคคี ความอดทน และความยุติธรรม) โดยอธิบายว่า ค่านิยมเป็นสิ่งที่บุคคลเลือกยึดถือเป็นหลัก หรือแนวทางในการดำรงชีวิตของตน บุคคลที่ไม่มีค่านิยมในการดำรงชีวิตมักจะเป็นผู้ที่มีลักษณะ โดดเดี่ยว ไม่แน่ใจ คัดสินใจช้า หรือตัดสินใจไม่ได้ บางคนอาจมีลักษณะเฉื่อยชา เคืองกว้าง ก่องแหยอ ทั้งนี้เพราะบุคคลนั้นขาดหลักและอุดมการณ์ในการตัดสินใจและการดำรงชีวิต ซึ่งจะแตกต่างกับบุคคลที่มีค่านิยมชัดเจนในการดำรงชีวิต บุคคลนั้นมักจะสามรถคิดและตัดสินใจได้อย่างรวดเร็วและเด็ดขาด มีความมั่นใจในตนเองและมีเอกลักษณ์ของตนเองอย่างโดดเด่น แรทส์ไม่ได้มีจุดมุ่งหมายที่จะตอบว่า ค่านิยมอะไรเป็นค่านิยมที่ควรปลูกฝังในบุคคล ตรงกันข้าม เขาเห็นว่าเป็นสิทธิของบุคคลแต่ละคนที่จะคิดและเลือกยึดถือค่านิยมที่ตนเองพอใจ หน้าที่ผู้สอนก็คือ การกระตุ้นให้ผู้เรียนแสวงหาค่านิยมมาเป็นหลักหรืออุดมการณ์ในการดำรงชีวิตของตน และช่วยให้ผู้เรียนเกิดความกระจ่างในค่านิยมที่ตนเลือกยึดถือ ซึ่งถ้าบุคคลมีความกระจ่างแล้ว ก็อาจปรับเปลี่ยนหรือยึดถือค่านิยมนั้นอย่างมั่นคงขึ้น แรทส์ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมแท้ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นกระบวนการในการช่วยให้บุคคลเกิดความกระจ่างในค่านิยม ซึ่งบุคคลอาจนำไปใช้ในการทำความเข้าใจในค่านิยมของตนให้กระจ่าง หรือช่วยให้บุคคลอื่นเกิดความกระจ่างในค่านิยมของเขา แรทส์ได้เสนอแนวคิดไว้ว่าค่านิยมแท้ควรมีลักษณะครบ 7 ประการ กล่าวคือ เป็นค่านิยมที่บุคคล

1. เลือกอย่างเสรี ไม่มีใครบังคับให้เลือก
2. เลือกจากตัวเลือกหลายตัว
3. เลือกโดยผ่านการพิจารณาถึงผลที่จะตามมาทั้งทางบวกและทางลบ
4. เลือกแล้วมีความภาคภูมิใจในสิ่งที่เลือก
5. เลือกแล้วยอมรับในสิ่งที่เลือกอย่างเปิดเผย
6. เลือกแล้วลงมือปฏิบัติตามค่านิยมที่เลือกนั้นจริง
7. ปฏิบัติตนตามค่านิยมที่เลือกอย่างต่อเนื่อง

วิธีการทำค่านิยมให้กระจ่าง เป็นวิธีการที่ช่วยให้บุคคลได้พิจารณาและสำรวจ

ค่านิยมของคนตามเกณฑ์ของค่านิยมแท้ ตัวอย่างเช่น เมื่อบุคคลหนึ่งไม่แน่ใจว่าค่านิยมที่ตนยึดถือ นั้นเป็นค่านิยมแท้ของคนหรือไม่ เราอาจช่วยให้เขาเกิดความกระจ่างในความคิดของตนเองอย่าง ชัดเจนขึ้น โดยอาจใช้คำถามต่าง ๆ นำให้เขาได้คิด เช่น

1. คุณยึดถือความซื่อสัตย์เป็นค่านิยม เพราะอะไร
2. ถ้าคุณยึดถือความซื่อสัตย์เป็นหลัก คุณจะได้รับผลดีอะไร
3. ถ้าคุณยึดถือความซื่อสัตย์เป็นหลัก คุณอาจได้รับผลเสียอะไร
4. คุณยินดีจะรับผลเสียหรือไม่
5. คุณได้ทำอะไรบ้างที่แสดงว่าคุณมีความซื่อสัตย์
6. สมมุติว่าคุณเก็บเงินได้ 500 บาท คุณจะคืนเจ้าของไหม
7. สมมุติว่าคุณเก็บเงินได้ 50,000 บาท คุณจะคืนเจ้าของไหม

ฯลฯ

อีกในกรณีหนึ่งเมื่อบุคคลหนึ่งเกิดความสับสน ไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าควรจะทำหรือไม่ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เราอาจช่วยให้เขาเกิดความกระจ่างในความคิดของตนเองได้ เช่น

1. ถ้าทำเช่นนั้นจะเกิดผลอะไรขึ้นบ้าง
2. คุณรู้สึกอย่างไร หากสิ่งนั้นเกิดขึ้น
3. ถ้าคุณไม่ทำเช่นนั้น อาจเกิดผลอะไรขึ้นบ้าง
4. หากผลนั้นเกิดขึ้น คุณจะรู้สึกอย่างไร
5. ผลใดที่คุณพอใจมากกว่ากัน

การจัดการเรียนการสอนตามแนวคิดนี้ (ทิสนา แงมมณี, 2542 : 11) ได้พัฒนา กระบวนการสอนขึ้น 6 ขั้น ซึ่งครูสามารถนำไปใช้ได้ ดังนี้

1. ขั้นการคิดอย่างอิสระ
 2. ขั้นกำหนดทางเลือกหลาย ๆ ทาง
 3. ขั้นพิจารณาไตร่ตรอง
 4. ขั้นเลือกทางเลือกที่ดีที่สุด
 5. ขั้นปฏิบัติตามทางเลือก
 6. ขั้นปฏิบัติซ้ำจนเป็นประจำ
5. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้ระบบคู่สัญญา

ทิสนา แงมมณี (2542 : 14) กล่าวถึงแนวคิดเรื่องระบบคู่สัญญาว่าได้พัฒนาขึ้นจาก ประสบการณ์การสอนนิสิต นักศึกษา และการฝึกอบรมพัฒนาบุคลากรในหน่วยงานต่าง ๆ

เพื่อให้บุคคลนำไปใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเองในด้านต่าง ๆ ให้สำเร็จ โดยที่ผู้แก้ปัญหาหรือผู้ที่ต้องการพัฒนาตนเองจะต้องทำในโครงการที่มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่การสำรวจปัญหาและทำความเข้าใจปัญหา การกำหนดจุดมุ่งหมายของการดำเนินการแก้ปัญหา การลงมือปฏิบัติตามที่กำหนด การบันทึกการปฏิบัติและผลการปฏิบัติการอภิปรายถึงวิธีการปฏิบัติและผลการปฏิบัติของคน และผลการประเมินผลการดำเนินการ โครงการที่ประกอบด้วยรายละเอียดดังกล่าว จะต้องกำหนดระยะเวลาดำเนินการไว้แน่ชัด ซึ่งมักจะทำให้กำหนดเป็นโครงการระยะสั้นประมาณ 1-6 เดือน เพื่อให้ผู้ปฏิบัติจะได้เห็นผลเร็วและเกิดกำลังใจในการปฏิบัติต่อไป หากหมกหมิ่นกำหนดระยะเวลาแล้วก็สามารถจะขยายเวลาและทำโครงการต่อเนื่องได้อีก การดำเนินการทั้งหมดนี้ผู้ปฏิบัติจะเป็นผู้ควบคุมตนเองโดยตลอด ซึ่งผู้ที่ไม่มีความตั้งใจมุ่งมั่นมากพอ หรือผู้ที่มีจิตใจอ่อนแอ ไม่เข้มแข็งหรือไม่มีความรับผิดชอบที่จะควบคุมตนเองให้ดำเนินการจนกระทั่งประสบความสำเร็จ ก็จะไม่ได้ผลคนส่วนใหญ่มักจะกระตือรือร้นและเข้มแข็งในช่วงต้น ๆ ต่อมาก็จะค่อย ๆ หย่อนการปฏิบัติลงไป จากการดำเนินงานของ ทิศนา ขวมนันท์ พบว่าบุคคลที่มีลักษณะนี้ถึงประมาณ 80% มีเพียง 20% หรือน้อยกว่าที่สามารถควบคุมตนเองได้ ดังนั้นเพื่อแก้จุดอ่อนนี้ ระบบคู่มือจึงกำหนดให้ผู้ปฏิบัติแสวงหาคู่มือที่สามารถจะมาช่วยรับรู้อธิบายปรึกษาและให้กำลังใจในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาตนเองของผู้ปฏิบัติ โดยที่คู่มือคู่นั้นจะต้องมีคุณสมบัติพิเศษ คือ เป็นผู้ที่ผู้ปฏิบัติเกรงใจ ไม่กล้าทำให้เขินอาย หรือเป็นผู้ที่มีเจตคติที่ดีต่อผู้ปฏิบัติ ซึ่งชมเชยของผู้ปฏิบัติ มีภาพพจน์ที่ดีต่อผู้ปฏิบัติ จนทำให้ผู้ปฏิบัติไม่กล้าที่จะทำให้บุคคลนั้นเสียภาพพจน์ที่ดีของตนไป คู่มือคู่นี้จะทำหน้าที่รับรู้อารมณ์ความรู้สึกของการดำเนินการของผู้ปฏิบัติและคอยให้กำลังใจ คอยแนะนำเท่าที่จะทำได้ โดยที่ผู้ปฏิบัติจะต้องส่งบันทึกผลการปฏิบัติให้คู่มือมารับทราบเป็นระยะ ๆ คู่มือคู่นี้ไม่ได้ทำหน้าที่ควบคุมแต่จะทำหน้าที่เป็นกลไกทางจิตที่จะช่วยให้ผู้ปฏิบัติควบคุมตนเองให้สามารถดำเนินการตามความตั้งใจของคนจนประสบความสำเร็จ ดังนั้นระบบคู่มือจึงเป็นระบบที่บุคคลสามารถใช้ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาในเรื่องใด ๆ ที่ตนต้องการด้วยตนเอง

วิธีการ บุคคลใดที่มีความต้องการและตั้งใจจะพัฒนาในเรื่องใดก็ตามสามารถดำเนินการตามระบบคู่มือได้ ดังนี้

1. กำหนดเรื่อง/ปัญหา/จุดที่ต้องการพัฒนา โดยการสำรวจตัวเองหรือขอข้อมูลเกี่ยวกับตนเองจากบุคคลอื่น
2. แสวงหาคู่มือคู่มือที่มีคุณสมบัติความเหมาะสม
3. ตั้งปณิธานและขอคำแนะนำจากคู่มือคู่มือ
4. วางแผนการดำเนินการ โดยจัดทำเป็นโครงการ มีรายละเอียดของกระบวนการ

แก้ปัญหาให้ครบถ้วน มีกำหนดระยะเวลาที่ชัดเจน

5. นำโครงการ ไปให้ผู้สัญญา และทำสัญญากับคู่สัญญา
6. ลงมือปฏิบัติตามวิธีการที่กำหนดในโครงการ
7. บันทึกผลการปฏิบัติและส่งให้ผู้สัญญาเป็นระยะ ๆ ตามที่ตกลงไว้กับคู่สัญญา
8. เมื่อครบกำหนดระยะเวลา ประเมินผลการปฏิบัติตลอดโครงการ
9. ถ้ายังไม่บรรลุผลตามจุดมุ่งหมาย ประเมินการปฏิบัติให้เหมาะสมขึ้น และลง

มือปฏิบัติต่อไป โดยต่อระยะเวลาของโครงการออกไปอีก หรือถ้าได้ผลตามจุดมุ่งหมายทุกประการแล้ว แต่ผู้ปฏิบัติต้องการขยายขอบเขตการปฏิบัติต่อไปอีก อาจกำหนดจุดมุ่งหมายใหม่ เพิ่มเติมวิธีการและดำเนินการต่อไป หรือถ้าปฏิบัติได้ผลสมบูรณ์แล้ว ก็อาจยุติโครงการในเรื่องนั้น แล้วดำเนินการเรื่องใหม่ต่อไป

6. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยใช้หลักการสอนด้าน จิตพิสัย (Affective Domain)

ทศนา สมณณี (2542 : 18) ได้กล่าวถึงหลักการสอนด้านจิตพิสัยของ บลูม ว่า บลูมได้จำแนกจุดมุ่งหมายทางการศึกษาออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่ จุดมุ่งหมายด้านพุทธิพิสัย (Cognitive Domain) หรือด้านความรู้ความเข้าใจ จุดมุ่งหมายด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) หรือด้านการปฏิบัติ การกระทำ และจุดมุ่งหมายด้านจิตพิสัย (Affective Domain) หรือด้านจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก และเจตคติด้านจิตพิสัย บลูมได้จำแนกจุดมุ่งหมายออกเป็น 5 ระดับ ซึ่งสามารถอธิบายขั้นตอนสำคัญของการเกิดเจตคติและการพัฒนาลักษณะนิสัยได้ ดังนี้

1. ขั้นการรับรู้ (Perceiving or Receiving) การที่บุคคลจะเกิดการพัฒนาลักษณะนิสัยใดๆ ได้บุคคลนั้นต้องมีโอกาสได้รับรู้และใส่ใจในเรื่องนั้นๆ ก่อน ดังนั้น หากเราต้องการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ให้แก่บุคคล เราจึงต้องพยายามจัดสิ่งเร้าหรือสถานการณ์ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการรับรู้และความสนใจในคุณธรรม จริยธรรม หรือค่านิยมนั้นๆ
2. ขั้นตอบสนอง (Responding) แม้บุคคลได้รับรู้และเกิดความสนใจในสิ่งนั้นแล้ว แต่หากไม่มีโอกาสได้ตอบสนองสิ่งนั้น ความสนใจนั้นก็จะไม่ได้รับการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย ดังนั้น ในการสอนจำเป็นต้องพยายามให้บุคคลนั้นได้มีโอกาสตอบสนองสิ่งนั้น และเกิดความพึงพอใจ ซึ่งจะช่วยให้บุคคลนั้นพัฒนาความสนใจที่มีอยู่ให้มากขึ้น
3. ขั้นการเห็นคุณค่า (Valuing) หากบุคคลมีโอกาสดตอบสนองต่อสิ่งใดแล้วได้รับผลเป็นที่น่าพอใจ บุคคลนั้นก็จะเริ่มเห็นคุณค่าของสิ่งนั้น ดังนั้น หากเราสามารถจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลนั้นจะได้รับประโยชน์จากการปฏิบัติตามคุณธรรม จริยธรรม ที่ต้องการช่วยให้บุคคลนั้นเห็นคุณค่าของการปฏิบัติและเต็มใจที่จะปฏิบัติเช่นนั้นต่อไป

4. **ขั้นจัดระบบ (Organizing)** การที่บุคคลเห็นคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรมแล้วจะสามารถพัฒนาขึ้นไปเป็นลักษณะนิสัยได้นั้น บุคคลนั้นจะต้องมีการนำไปปฏิบัติ หรือนำไปใช้ในระบบชีวิตของตน จึงเป็นที่ถึงสำคัญที่จะช่วยให้บุคคลนั้น ๆ ได้ก้าวไปผู้ขั้นสูงสุด ของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย คือ ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย

5. **ขั้นการพัฒนาเป็นลักษณะนิสัย (Characterization)** บุคคลที่สามารถ ปฏิบัติตนตามคุณธรรม จริยธรรม ที่ยึดถือในวิถีการดำเนินชีวิตของตนอย่างสม่ำเสมอ ในที่สุดก็จะ พัฒนาถึงขั้นการเป็นลักษณะนิสัยของตน ซึ่งนับเป็นขั้นสูงสุดของการพัฒนาทางด้านจิตพิสัย

วิธีการจากแนวคิดข้างต้น การที่จะปลูกฝังและพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมให้แก่ บุคคลเพื่อให้เป็นลักษณะนิสัยของบุคคลนั้นสามารถทำได้โดย

1. จัดตั้งเวทีให้บุคคลนั้น ได้รับรู้และเกิดความสนใจในเรื่องที่ต้องการปลูกฝัง
2. จัดกิจกรรมหรือประสบการณ์ที่ช่วยให้บุคคลนั้น ได้มีการตอบสนองในเรื่อง นั้น และเกิดความพึงพอใจ
3. ช่วยให้บุคคลเห็นคุณค่าของเรื่องนั้น โดยการช่วยให้เขาเห็นประโยชน์ ได้รับประโยชน์ หรือเกิดความพึงพอใจที่มากพอ
4. ช่วยให้บุคคลนั้นมีโอกาสเจริญเติบโตในการนำเรื่องนั้นไปใช้ในระบบชีวิต ของตน และให้การเสริมแรงอย่างเหมาะสม

7. การพัฒนาและการสอนคุณธรรม จริยธรรม โดยการประยุกต์ใช้พุทธวิธีใน การสอนพุทธวิธีในการสอน หมายถึงวิธีที่พระพุทธเจ้าทรงสอนพุทธสาวก คือ ภิกขุ ภิกขุณี อุบาสก อุบาสิกา หรือบุคคลทั่วไปทั้งทวดาและมนุษย์ ตามพระนามที่ได้รับการยกย่องว่า “สดา เทวมนุสสานิ” ทรงเป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย พุทธสาวกชนหรือผู้ที่สนใจ ศึกษาพระพุทธศาสนา ต่างก็ทราบดีว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นบรมครูที่ยอดเยี่ยมหาที่เปรียบมิได้ ซึ่งจะเห็นได้จากกรณีที่เมื่อพระองค์ทรงสอนแล้วผู้ฟังมักได้รับผลตามที่มุ่งหมาย คือ ได้บรรลุธรรม ขั้นสูงบ้าง คำบ้าง ตามพื้นฐานของผู้ฟัง การที่พระพุทธเจ้าทรงสอนอย่างได้ผลในเรื่องที่ ลุ่มลึกที่สุดนั้น ก็เนื่องจากรทรงเป็นผู้เปี่ยมไปด้วยพระบริสุทธิคุณ พระปัญญาคุณ และพระมหา กรุณาธิคุณ พระองค์ทรงเป็นนักการสอนที่ยิ่งใหญ่ พุทธวิธีและเทคนิคต่าง ๆ ที่ทรงใช้จึงได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก (ทิตินา แชมมณี. 2542 : 21) ได้มีผู้เชี่ยวชาญทางด้านพุทธศาสนาและนัก การศึกษาจำนวนหนึ่ง ได้ศึกษาพระไตรปิฎก และได้วิเคราะห์พุทธวิธีการสอนออกมาให้ผู้สนใจ ใช้ อย่างสะดวกขึ้น ดังนี้

7.1 หลักธรรม : อริยสัจ 4

เป้าหมายของชีวิตที่สูงสุดของมนุษย์ คือ การดับทุกข์และบรรลุดังสภาวะของการหลุดพ้น ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการตามหลักอริยสัจ 4 (พระเทพเวที ประยูร โปตุตโต, 2531: 72) ซึ่งพจนานุกรมพุทธศาสตร์ (มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, 2518 : 273) ได้อธิบายไว้ว่า

1. ทุกข์ หมายถึง สภาวะที่บีบคั้น สภาพที่ทนได้ยาก
2. สมุทัย หมายถึง เหตุเกิดแห่งทุกข์
3. นิโรธ หมายถึง ความดับทุกข์
4. มรรค หมายถึง ข้อปฏิบัติได้ถึงความดับทุกข์

สาโรช บัวศรี (2526 : 18 -20) ได้ประยุกต์หลักอริยสัจ 4 มาใช้ในการเรียนการสอน อันมีทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค มาใช้คู่กับแนวทางปฏิบัติที่เรียกว่า “กิจในอริยสัจ 4” อันประกอบด้วย ปริญา การกำหนดรู้ ปหานะ การละ สังคิกริยา การทำให้แจ้ง และภาวนา การเจริญ จากหลักทั้งสองสามารถกำหนดวิธีสอนได้ 4 ชั้น คือ

1. ชั้นกำหนดปัญหา (ชั้นทุกข์)
2. ชั้นตั้งแถมมูลฐาน (ชั้นสมุทัย)
3. ชั้นทดลองและเก็บข้อมูล (ชั้นนิโรธ)
4. ชั้นวิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล (ชั้นมรรค)

7.2 หลักธรรม : ไตรสิกขา

อุทมน อรรถวิวัฒน์ (2542 : 23) ได้ประยุกต์หลักไตรสิกขาซึ่งเป็น

กระบวนการศึกษาทางด้านปริยัติ ปฏิบัติ ปฏิเวธ จะนำเข้าสู่ภาวะไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการเรียนการสอนโดยจัดให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านขั้นตอน 3 ขั้นตอน คือ

1. ชั้นศีล หมายถึง ชั้นที่ผู้เรียน ต้องควบคุมตนเองให้อยู่ในระเบียบวินัย ทั้งกายและวาจาให้อยู่ในสภาพเรียบร้อยเป็นปกติ ร่างกายพร้อมที่จะเรียนรู้
2. ชั้นสมาธิ หมายถึง ชั้นที่ผู้เรียนรวบรวมจิตใจความคิดให้แน่วแน่ในจุดเดียวเรื่องเดียว
3. ชั้นปัญญา หมายถึง ชั้นที่ผู้เรียนใช้สมาธิ ในการทำความเข้าใจสิ่งที่เรียนจนเกิดการเรียนรู้ในเรื่องที่ตรงตามที่แท้จริง

8. การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม โดยวิธีสอนแบบต่างๆ

ในปัจจุบันได้มีการส่งเสริมให้ครูมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางมากขึ้น ซึ่งการที่ครูจะสามารถจัดกิจกรรมได้นั้นต้องอาศัยวิธีสอนแบบต่างๆ เข้ามาช่วย

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิธีสอนที่ใช้กันอยู่นี้สามารถนำมาใช้ในการสอนคุณธรรม จริยธรรมได้เช่น

8.1 การเล่านิทาน เป็นการสอนที่ใช้นิทานเป็นสื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ เนื้อหาสาระที่ต้องการ ซึ่งครูอาจใช้สื่ออื่น ๆ ประกอบได้ เช่น หุ่น ภาพ แผ่นป้ายคำศัพท์ การ์ตูน เป็นต้น นิทานที่ใช้มีหลายประเภท เช่นนิทานปรัมปรา (Fairy Tale) นิทานท้องถิ่น (Legend) นิทานเทพนิยาย (Myth) นิทานเกี่ยวกับสัตว์ (Animal Tale) นิทานคติธรรม (Fable) นิทานไม่รู้จักจบ (Cumulative) และนิทานตลก (Humorous) นิทานที่ใช้ได้ดีกับเด็กเล็กและเด็กระดับประถมศึกษา สำหรับเด็กโตนิทานก็ยังใช้ได้ แต่เนื้อหานิทานต้องเหมาะสมกับผู้เรียน

8.2 การเล่นเกม เกมเป็นการเล่นภายใต้กติกาที่กำหนด โดยมีจุดมุ่งหมายของการเล่น โดยทั่วไปแล้วจะมีการแข่งขันเพื่อให้เกิดความสนุกสนานตื่นเต้น เกมการเล่นหลายเกมสามารถใช้ในการสอนและฝึกคุณธรรม จริยธรรมต่าง ๆ ได้ดี เช่น ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง การเสียสละ ความอดทน การมีน้ำใจนักกีฬา รู้แพ้ รู้ชนะ การให้อภัย การเล่นและทำงานเป็นทีม การเคารพสิทธิผู้อื่น เป็นต้น

8.3 การใช้กรณีตัวอย่าง เป็นการสอนที่ใช้เรื่องที่คัดสรรมาหรือเขียนขึ้นให้ผู้เรียนได้ศึกษา โดยมีประเด็นคำถามให้ผู้เรียนฝึกการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา เรื่องที่คัดสรรมาหรือเขียนขึ้นนี้ควรเป็นเรื่องที่คล้ายคลึงกับความเป็นจริง การที่ผู้เรียนได้อภิปรายประเด็นต่างๆ ร่วมกันจะช่วยให้ผู้เรียนได้ฟังความคิดเห็นที่หลากหลายและมีแง่มุมต่างๆ กันซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนได้วิเคราะห์คำตอบที่เหมาะสม การสอนแบบนี้นำมาใช้ได้ดีในการสอน คุณธรรม จริยธรรม โดยครูอาจนำข่าวมาจากหนังสือพิมพ์ หรือเหตุการณ์ต่างๆ ที่เป็นประเด็นปัญหาทางสังคมในด้านคุณธรรม จริยธรรม มาใช้เป็นกรณีตัวอย่างได้

8.4 การใช้บทบาทสมมติ เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนสวมบทบาทเป็นตัวละครในสถานการณ์ที่สมมุติขึ้น เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทที่สมมุติขึ้นจะช่วยผู้เรียนเกิดความเข้าใจในความคิด ความรู้สึก เจตคติต่างๆ ของตน ด้วยเหตุนี้จึงสามารถใช้สอนคุณธรรม จริยธรรมได้ดีเพราะมีความเกี่ยวข้องกับจิตใจและความรู้สึกโดยตรง

8.5 การใช้สถานการณ์จำลอง เป็นการสอนโดยให้ผู้เรียนเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กันในสถานการณ์ที่จำลองจากสถานการณ์จริง เพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้ความเป็นจริงของสถานการณ์นั้นๆ สถานการณ์จำลองสามารถใช้ในการสอนคุณธรรม จริยธรรมได้ดี ตัวอย่างเช่น เรื่องการเห็นประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม มีเกมสถานการณ์จำลองให้ผู้เรียนสามารถลงมือเล่นแล้วให้เห็นว่า หากทุกคนเห็นประโยชน์ส่วนตน อะไรจะเกิดขึ้น และอะไรเป็นเหตุให้คนต้องเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน รวมทั้งได้เรียนรู้ถึงการรู้จักประสานประโยชน์ส่วนตนและส่วนรวม การมอง

การณ์ไกล และการทำเนืองถึงประโยชน์ระยะยาว ซึ่งเป็นส่วนจำเป็นในการอยู่ร่วมกันและทำงานร่วมกัน

8.6 การสอนโดยใช้กระบวนการและกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์ การสอนโดยใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ หมายถึง การสอนโดยใช้กลุ่มเป็นเครื่องมือในการสอนช่วยให้ผู้เรียนรู้ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด รวมทั้งได้เรียนรู้ในเรื่องการทำงานร่วมกันด้วยความสัมพันธ์อันดี และได้ผลงานที่ดีควบคู่ไปด้วย ด้วยเหตุนี้การสอนแบบนี้จึงมักมีการจัดกิจกรรมกลุ่มย่อย เพื่อให้ผู้เรียนมีโอกาสร่วมกิจกรรมอย่างทั่วถึงและเรียนรู้จากกันและกัน การสอนแบบนี้มักใช้อภิปรายกลุ่มย่อยแบบต่าง ๆ ซึ่งการสอนวิธีอื่น ๆ โดยเฉพาะวิธีที่กล่าวมาข้างต้นล้วนนำการอภิปรายกลุ่มย่อยไปใช้ประกอบทั้งสิ้น ซึ่งส่วนใหญ่ใช้ในการอภิปรายสรุป หลังจากได้ทำกิจกรรมตามวิธีนั้นแล้ว

กรอบแนวคิดในการในการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม

กรมวิชาการ เสนอไว้ว่า

1. การศึกษาต้องให้เด็กซึมซาบเนื้อหาที่เป็นหลักพื้นฐาน (Basic Rules) ที่จะใช้ได้กับทุกสังคมโลก (Universal) ที่ว่าการกระทำใดๆของคนต้องไม่ทำให้ตนเองและผู้อื่นเดือดร้อน ซึ่งการพิจารณาเลือกกระทำนี้ปราศจากอคติและใช้หลักของเมตตาธรรม
2. การศึกษาต้องให้เด็กได้เป็นผู้สร้างเกณฑ์ (The Legislative Function) โดยหล่อหลอมให้ผู้ที่มีเหตุผล สามารถสร้างเกณฑ์ของตน โดยการจับบรรยายกาศและประสบการณ์เรียนรู้ ความอบอุ่น ความไว้วางใจ ให้สอดคล้องกับพัฒนาการตามวัย โดยในวัยต้นค่อนข้างเป็นการปฏิบัติด้วยแรงจูงใจภายนอก (Extrinsic) จากการศึกษาเลียนแบบ ปฏิบัติตามกฎ เกิดความเข้าใจ เหตุผลของการกระทำหล่อมความรู้สึก และการกระทำจากแรงจูงใจภายในตน (Intrinsic)
3. การศึกษาต้องให้เด็กได้ปฏิบัติตนในการพิจารณา (The Legislative Function) กฎเกณฑ์ในการกระทำในสถานการณ์ต่าง ๆ เนื่องจากกฎเกณฑ์และการกระทำบางอย่างมีข้อขัดแย้ง (Conflict) ไม่สามารถอธิบายได้ด้วยคำตอบที่ตายตัว เด็กจึงต้องพิจารณาหาหนทาง โดยนำความรู้จากการปฏิบัติมาประยุกต์ใช้เพื่อตนเองสามารถเผชิญสถานการณ์และความขัดแย้งต่าง ๆ ได้ โดยการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่สร้างขึ้นใหม่บนหลักพื้นฐาน (Basic Rules) การเรียนรู้ไม่ได้เกิดจากการท่องบ่น แต่เป็นการฝึกกระบวนการคิด การตัดสินใจจากกรณีตัวอย่างที่หลากหลาย
4. การศึกษาต้องพัฒนาความสามารถในการบริหารตนเองในการปฏิบัติ (The Executive Function) เด็กมีความเข้าใจเนื้อหา (Content) และสามารถสร้างรูปแบบ (Form) ในการปฏิบัติได้ แต่นักจะเลขในการปฏิบัติจริง การศึกษาต้องเสริมความเข้มแข็งของเจตนา (Strength of Will) ด้วยการให้เกิดความภูมิใจในตนเอง ซึ่ง จอห์น ลอว์ (John Laws)

กรมวิชาการ (2541: 59) กล่าวว่า ถ้าบุคคลมีความรักและความภาคภูมิใจในตนเองจนเกิดความ
ละอาย ความเสียใจ เมื่อทำในสิ่งที่ผิด เกิดความรู้สึกสงสารเห็นใจผู้อื่นที่ได้รับผลกระทบจากการ
กระทำของตน ความภาคภูมิใจตนเองจึงมีความสัมพันธ์กับความเข้มแข็งทางจริยธรรมที่จะนำไปสู่
การปฏิบัติที่ยั่งยืน

กระบวนการเรียนรู้ทั้งหมดทำให้เกิดปัญญาและจิตสำนึก ในทฤษฎีของ จอห์น ดิวอี้
(John Dewey) กรมวิชาการ (2541 : 59) การจัดการศึกษาแบบใหม่ เป็นการพัฒนาผู้เรียนด้วย
ประสบการณ์ เพื่อให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ที่ต่อเนื่องและเชื่อมโยง “ประสบการณ์” ของผู้เรียนได้
จากการจัดสภาพแวดล้อม ด้วยเนื้อหา สื่ออุปกรณ์ การจัดองค์กรทางสังคมในโรงเรียนให้มีความ
สัมพันธ์กันทางสังคม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถรวบรวมประสบการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องเข้า
ด้วยกันได้ สามารถสร้างบุคลิกภาพที่สมบูรณ์ให้เกิดขึ้น ผู้เรียนจะเรียนรู้จากประสบการณ์ใหม่ ซึ่ง
Dewey เชื่อว่าประสบการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตของผู้เรียนจะเกิดต่อเนื่องกันไป

ลักษณะโรงเรียนแบบใหม่มีลักษณะ ดังนี้

1. การควบคุมทางสังคมเป็นไปตามธรรมชาติ ทุกคนมีโอกาสสร้างเสริมและ
ตระหนักในความรับผิดชอบ เด็กมีส่วนร่วมในกลุ่มสังคม โดยครูเป็นผู้คิดและวางแผนในการจัดให้
เด็กมีโอกาสในการมีส่วนร่วมที่จะนำไปสู่การควบคุมและการจัดระเบียบทางสังคม และการ
วางแผนเพื่อจัดประสบการณ์ต่าง ๆ ครูต้องสำรวจความสามารถและความต้องการของนักเรียน
ขณะเดียวกันก็ต้องให้เนื้อหาสาระที่จะเป็นความรู้และประสบการณ์ที่ยืดหยุ่นเพียงพอซึ่งจะช่วยให้
ผู้เรียนมีเสรีภาพในการปฏิบัติเพื่อให้ได้มาซึ่งประสบการณ์ของแต่ละคนจากกระบวนการ
ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) ซึ่งเป็นกระบวนการทางสังคม ในกรณีที่เด็กไม่สามารถเข้าเป็นส่วนหนึ่งของ
กลุ่มได้ ครูต้องศึกษาค้นหาสาเหตุและช่วยให้เกิดการพัฒนา

2. ครูเปลี่ยนบทบาทจากผู้ควบคุม ผู้ชี้ขาด มาเป็นผู้เตรียมประสบการณ์ที่จะ
นำไปสู่พฤติกรรมของกลุ่ม

3. ครูจะต้องมีความเด็ดเดี่ยวในการรักษาสภาพระเบียบของกลุ่มอย่างยุติธรรมมิใช่
เพื่อแสดงอำนาจของตน บทบาทของครูในการจัดการเรียนการสอนแบบเก่า ครูมักใช้คำสั่งบังคับ
โมฆสถานการณ์เกือบทั้งหมด เงื่อนไขในการควบคุมทางสังคมโดยเด็กเองจึงขาดหายไป ครูเป็น
ผู้สร้างแนวปฏิบัติ และครูเป็นผู้สร้างกฎเกณฑ์ เด็ก ๆ จึงอยู่ในระเบียบ แต่เนื่องจากครูเป็นผู้กำกับ
ดูแลมิใช่เกิดจากการมีส่วนร่วมของพวกเขาในสังคม

4. ระบบการศึกษาต้องคำนึงถึงสภาพแวดล้อม เช่น สภาพชุมชน สภาพทาง
ประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ อาชีพ ฯลฯ ต้องมีการประสานสัมพันธ์กันระหว่างจุดประสงค์หลักทาง
การศึกษา กับความรู้สึกภายในที่เกิดขึ้นในตัวเด็กซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาทั้งสติปัญญาและคุณธรรม

จริยธรรม ผู้เรียนสามารถแยกแยะและประเมินคุณค่าของประสบการณ์ที่ตนเรียนรู้ได้ดี โดยมีสัมพันธภาพทางบวกระหว่างครูกับนักเรียน และระหว่างเพื่อนนักเรียนด้วยกัน แต่ประสบการณ์ต่าง ๆ มีผลต่อการเรียนรู้ไม่เท่าเทียมกัน ประสบการณ์บางอย่างหรือการเรียนการสอนบางสภาพการณ์เป็นการปิดกั้นหรือเป็นอุปสรรคในการเรียนรู้ ถ้าดับต่อไปก็อาจทำให้ความคิดกระจ่างและเกิดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมตามมาได้ ผู้เรียนไม่สามารถควบคุมกระบวนการเรียนรู้ และทำให้ไม่สามารถควบคุมตนเองได้

การเรียนรู้จากประสบการณ์มีปัจจัย 2 ประการ คือ ปฏิสัมพันธ์ (Interaction) และความต่อเนื่อง (Continuity) แต่ผู้เรียนจะเรียนรู้จากประสบการณ์ ในสังคมนั้นต้องมีเสรีภาพส่วนบุคคลและการควบคุมทางสังคม (Social Control) การควบคุมทางสังคมต้องไม่เป็นข้อจำกัดเสรีภาพส่วนบุคคล การอยู่ร่วมกันในสังคมภายใต้กฎเกณฑ์ร่วมกันที่ปฏิบัติโดยสมัครใจ ช่วยให้สังคมดำเนินไปได้โดยที่บุคคลรู้สึกว่า ตนเป็นอิสระไม่ถูกบังคับ

บทบาทของโรงเรียนในการจัดการศึกษา คือ จัดระเบียบที่ค้ำของโรงเรียนเพื่อให้เชื่อมต่อสภาพการควบคุมทางสังคม การควบคุมนี้ไม่เห็นการใช้อำนาจหรือการลงโทษตามอำเภอใจของครู แต่นักเรียนจะเป็นผู้ควบคุมตนเองและควบคุมสังคมของตนเอง

ในการพัฒนาจริยธรรมในสถานศึกษา ชำเลียง วุฒิจันทร์ (2524 : 77 - 84) ได้กล่าวถึงหลักการจัดจริยธรรมในสถานศึกษา ดังนี้

1. พัฒนาทั้งระบบการศึกษา ทั้งในโรงเรียนและนอกโรงเรียน มีองค์ประกอบที่จะต้องพัฒนาควบคู่ไปกับการสั่งสอนศีลธรรมและ จริยธรรมแก่นักเรียน มีดังนี้

- 1.1 บุคคลในสถานศึกษา
- 1.2 การบริหารในสถานศึกษา
- 1.3 สภาพแวดล้อมในสถานศึกษา
- 1.4 การมีมนุษยสัมพันธ์และการประชาสัมพันธ์
- 1.5 การบริการและสวัสดิการในสถานศึกษา
- 1.6 กิจกรรมของนักเรียนนักศึกษา
- 1.7 การสอนจริยธรรมโดยตรง
- 1.8 การสอนสอดแทรกจริยธรรมในการสอนทุกวิชา ทุกหลักสูตร
- 1.9 สิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน

2. การพัฒนาจริยธรรม ต้องถือหลักการป้องกันดีกว่าแก้ไข ควรใช้วิธีการดังต่อไปนี้ป้องกันพฤติกรรมที่ไม่ดีของนักเรียน คือ

- 2.1 การให้คำแนะนำอย่างสม่ำเสมอ

2.2 การดูแลเอาใจใส่ของครูอาจารย์

2.3 การดูแลและจัดสิ่งแวดลอมในสถานศึกษา

2.4 การอบรมสั่งสอนให้นักเรียน นักศึกษา มีวิจรรณญาณสามารถตัดสินใจ

เลือกวิธีทางปฏิบัติได้

2.5 การปลูกฝังอบรมนักเรียน นักศึกษาแต่ละคนให้เป็นผู้มีอุดมคติชีวิต

2.6 การแต่งตั้งครูคอยดูแลตรวจตรา ৎงเกต และแนะนำความประพฤติ

นักเรียนนักศึกษา

2.7 ความร่วมมือผู้ปกครองนักเรียน นักศึกษา

2.8 ความร่วมมือระหว่างครู-อาจารย์ต่างสถาบัน

2.9 การศึกษาวิจัยปัญหาจริยธรรมของนักเรียน นักศึกษา

3. การพัฒนาจริยธรรมควรถือหลักส่งเสริมคุณลักษณะที่ดีงาม และห้ามปราม

แก้ไขลักษณะที่ไม่พึงประสงค์ คุณลักษณะของคนไทยที่สามารถปลูกฝังให้ถึงพร้อมในสถานการณปัจจุบัน คือ

3.1 ความมีระเบียบ

3.2 ความซื่อสัตย์สุจริต

3.3 ความขยัน การประหยัด การยึดมั่นในแกมมาชีพ

3.4 ความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ

3.5 การส่งเสริมความคิดริเริ่ม การรู้จักสร้างสรรค์ และการหาเหตุผล

3.6 ความกระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ความรักและ

เทิดทูนชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์

3.7 การมีพลานามัยที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ

3.8 พึ่งตนเองและมีอุดมคติ

3.9 ความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมของชาติ การรักษาศิลปวัฒนธรรมของ

ชาติ

3.10 ความเสียสละ ความเมตตาอาวี ความกตัญญูศตเวที ความกล้าหาญ

ความสามัคคี

4. การพัฒนาจริยธรรมจะ ได้ผลต่อเมื่อ ครู-อาจารย์ และผู้ใหญ่เป็นแบบอย่างที่ดี

แก่เด็ก ตลอดจนใดนต้องปฏิบัติอย่างนั้นด้วย

กรมสามัญศึกษา (2535 : 47) ได้เสนอหลักการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ดังนี้

1. การจัดการเรียนการสอน จะต้องปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมคู่กับความรู

2. ทุกลงาน/ทุกโครงการ ภายในโรงเรียนสามารถปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมได้
3. บรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและแนวทางการปฏิบัติที่เอื้อต่อการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม
4. การร่วมคิด ร่วมทำของบุคคลทุกฝ่าย ช่วยให้การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม

นักเรียน ได้ผล

5. ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรม จะช่วยให้นักเรียน ได้พัฒนานิสัยและคุณธรรมของตนเอง
 6. การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม ควรคำนึงถึงหลักการ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องและความแตกต่างระหว่างบุคคล
 7. การปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมต้องต่อเนื่องและพัฒนา
 8. การติดตามประเมินผลต้องทำอย่างเป็นระบบทั้งจากผู้อื่นและ โดยตนเอง
- กรมการศาสนา (2521 : 13 – 14) ได้เสนอทั้งหลักการและวิธีการในการจัดจริยธรรมในสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษา ดังนี้

1. หลักการ

- 1.1 จริยธรรมเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตทุกคนจะต้องเรียนรู้และปฏิบัติในชีวิตประจำวันอย่างสม่ำเสมอ
- 1.2 การจัดจริยธรรม จะต้องคำนึงการทั้งในการจัดสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน ข้อปฏิบัติของผู้บริหาร ครู-อาจารย์ นักเรียน และเจ้าหน้าที่อื่น ๆ ในโรงเรียน ระเบียบของโรงเรียน การเรียนการสอนจริยศึกษาให้สัมพันธ์กับวิชาอื่นและมีความสัมพันธ์กับสังคม
- 1.3 การสอนจริยธรรม ต้องให้ผสมผสานอยู่ในทุกวิชา และในทุกกิจกรรมของโรงเรียน
- 1.4 การพัฒนาบุคลิกภาพ ต้องยึดหลักจริยธรรมเป็นแนวปฏิบัติ
- 1.5 มวลชนต้องปฏิบัติตามหลักจริยธรรม คือ งดเว้นการทำชั่ว ทำความดี และมีใจบริสุทธิ์
- 1.6 การจัดสิ่งแวดล้อม จะต้องจัดและควบคุมดูแลให้เป็นไปในทางเกื้อหนุนหรือส่งเสริมการปฏิบัติตามหลักจริยธรรม

2. วิธีการ

- 2.1 จัดโรงเรียนและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนให้เอื้อต่อการสอนจริยธรรมในโรงเรียนอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ ไม่ให้มีสภาพเสื่อมโทรม ขาดความมีระเบียบเรียบร้อย สกปรกรกรุงรัง ไม่ว่าจะเป็นส่วนใดของโรงเรียน

- 2.2 หัวหน้าสถานศึกษา ครู – อาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกคนในโรงเรียน
ประพฤติตนเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม และทำตามหน้าที่ของตนอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย
- 2.3 ดำเนินการอบรมสั่งสอนนักเรียนทั้งในและนอกห้องเรียน ให้ประพฤติตาม
หลักจริยธรรมและหน้าที่ของนักเรียนอย่างสม่ำเสมอสืบเนื่องไม่ขาดตอน
- 2.4 สังคมและสิ่งแวดล้อมภายนอกโรงเรียน มีอิทธิพลในด้านจริยธรรมต่อ
นักเรียนมาก จึงควรจัดแนวปฏิบัติในด้านจริยธรรมภายนอกโรงเรียน โดยให้สัมพันธ์กับสังคม
สิ่งแวดล้อมในโรงเรียนอย่างเหมาะสม
- 2.5 กำหนดระเบียบโรงเรียนในเรื่องต่างๆ ตามหลักจริยธรรมและดำเนินการ
ให้นักเรียนถือปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ โดยครูไม่ต้องไปหว่านล้อมและเฝ้าดูเพื่อเป็นการฝึกนิสัยใน
ตนเองของนักเรียน ไปในตัวด้วย
- 2.6 การสอนจริยธรรมในห้องเรียนจะต้องมีการเรียนทฤษฎีและปฏิบัติโดยให้
ได้ปฏิบัติจริง และปฏิบัติจนเป็นนิสัยเป็นการสำคัญ
- 2.7 สอดแทรกจริยธรรมในการสอนวิชาอื่น ๆ และการจัดกิจกรรมทุกอย่างของ
โรงเรียน
- 2.8 จัดให้มีอุปกรณ์การสอนจริยธรรม กิจกรรมส่งเสริมจริยธรรมและห้อง
จริยธรรม ตามความเหมาะสม
- 2.9 จัดให้มีการประเมินผลและวัดผลการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน
จริยธรรมทุกระยะ และนำผลการประเมินผลและวัดผลมาปรับปรุงการเรียนการสอนจริยธรรมใน
โรงเรียน
- สรุป การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ต้องคำนึงถึงทฤษฎีและหลักการธรรมชาติของ
สิ่งแวดล้อมที่อยู่ใกล้ตัว ซึ่งผู้ปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีและสามารถ
ถ่ายทอดให้ผู้เรียนได้รับรู้แสดงพฤติกรรมในด้านความคิดและการกระทำไปในทางที่ดีอย่างต่อเนื่อง

2. บริบทโรงเรียนคำม่วงจรัสวิทย

2.1 ข้อมูลเกี่ยวกับสถานศึกษา

โรงเรียนคำม่วงจรัสวิทย ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2512 เดิมชื่อว่า โรงเรียนทุ่งคลองจรัสวิทย สังกัด อำเภอสหพันธ์ อยู่บนเนื้อที่ 51 ไร่ 2 งาน 13 ตารางวา ซึ่งได้รับบริจาคที่ดินจาก นายทา สัน วิลาศ และนายไกร สนสุนัน ต่อมาในปี พ.ศ. 2513 ชาวบ้านทุ่งคลองได้ขอแยกโรงเรียนออกไป ตั้งที่บ้านทุ่งคลอง จึงขอเปลี่ยนชื่อจากโรงเรียนทุ่งคลองจรัสวิทย เป็นโรงเรียนคำม่วงจรัสวิทย เมื่อปี พ.ศ. 2515 บ้านคำม่วงแยกการปกครองจากอำเภอสหพันธ์ เป็นกิ่งอำเภคำม่วงและเป็น อำเภคำม่วงในปัจจุบัน และ ปัจจุบันโรงเรียนคำม่วงจรัสวิทย ตั้งอยู่เลขที่ 81 ตำบลทุ่งคลอง อำเภอคำม่วง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 3

2.2 สัญลักษณ์ / ปรัชญา / คำขวัญ / อักษรย่อ / สี / ดอกไม้ประจำโรงเรียน

ปรัชญา	: โลกโคปรุ ฌมภิกา เมตตา เป็นเครื่องทำนุโลก
คำขวัญ	: เรียนดี กีฬาเด่น เน้นคุณธรรม นำพัฒนา
อักษรย่อ	: โรงเรียนคำม่วงจรัสวิทย ค.จ.ว.
สีประจำโรงเรียน	: ม่วง – เหลือง
ดอกไม้ประจำ	: ดอกเฟื่องฟ้า

2.3 ข้อมูลเกี่ยวกับนักเรียน

โรงเรียนคำม่วงจรัสวิทย เปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับก่อนประถมศึกษา ถึงระดับชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 มีจำนวนนักเรียนทั้งสิ้น จำนวน 433 คน จัดชั้นเรียนออกเป็น 17 ห้องเรียน ระดับก่อนประถมศึกษา จำนวน 76 คน จัดเป็นห้องเรียน จำนวน 4 ห้องเรียน ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-6 จำนวน 357 คน จัดห้องเรียน จำนวน 13 ห้องเรียน

2.4 ข้อมูลบุคลากร

ครู	จำนวน	20	คน
ลูกจ้างประจำ	จำนวน	1	คน
บุคลากรทางการศึกษา			
ต่ำกว่าปริญญาตรี	จำนวน	1	คน
ปริญญาตรี	จำนวน	17	คน
สูงกว่าปริญญาตรี	จำนวน	2	คน
เฉลี่ยอายุการทำงาน	25	ปี	

2.5 ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชน

ขนาดประชากรในเขตบริการ ศาสนา อาชีพ สภาพเศรษฐกิจสังคมชุมชน โรงเรียนตำบลวงจรัสวิทย์ มีประชากรในเขตบริการ 5 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 4,5,8,9 และหมู่ที่ 10 ประชากรส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ ประกอบอาชีพการเกษตร มีรายได้เฉลี่ยประมาณครอบครัวละ 12,000 บาท/ปี เป็นชุมชนชนบทห่างไกลจากจังหวัด 82 กิโลเมตร

2.6 นโยบายของสถานศึกษา

จัดการการศึกษาในระดับก่อนประถมศึกษา และระดับประถมศึกษาให้กับเด็กในวัยเรียนและเด็กด้อยโอกาสดังต่อไปนี้

2.6.1 พัฒนาระบบการบริหารและการจัดการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ โดยการบริหารแบบมีส่วนร่วม

2.6.2 พัฒนาระบบการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ ที่มุ่งผู้เรียนเป็นสำคัญ ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและใช้เทคโนโลยีในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

2.6.3 พัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีความรู้คู่คุณธรรม มีคุณลักษณะอันพึงประสงค์ และมีสุขภาพกายและสุขภาพจิตที่แข็งแรงสมบูรณ์ตามวัย

2.6.4 พัฒนาชุมชนแห่งการเรียนรู้และสิ่งแวดล้อม สร้างแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิต และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การวิเคราะห์จุดอ่อน จุดแข็ง สภาพแวดล้อมภายในและภายนอกขององค์กร (S,W,O,T)

จุดแข็ง

1. โรงเรียนมีโครงสร้างแผนงานการปฏิบัติงานที่ชัดเจน
 2. บุคลากรในโรงเรียนมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของโรงเรียน
 3. โรงเรียนมีความพร้อมในทุก ๆ ด้าน ที่จะให้บริการนักเรียนในระดับการศึกษาปฐมวัยและระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ช่วงชั้นที่ 1 และ 2
 4. บุคลากรในโรงเรียนมีความสามัคคีกันเป็นอย่างดี
 5. การใช้งบประมาณและเงินนอกงบประมาณของโรงเรียนมีการควบคุม ตรวจสอบ อยู่เสมอ
 6. โรงเรียนมีวัสดุอุปกรณ์อย่างเพียงพอ จึงทำให้ครูสามารถผลิตสื่อในการจัดการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี
 7. โรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากรร่วมกิจกรรมกับชุมชนและหน่วยงานในท้องถิ่นอยู่
- เสมอ

8. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนพัฒนาและสนับสนุนงบประมาณ

9. มีบุคลากรที่มีความสามารถในทางวิชาการ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมซึ่งสามารถเป็นวิทยากรระดับอำเภอ และจังหวัด

จุดอ่อน

1. การบริหารและการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชน ยังขาดกลไกการควบคุมและกำกับ
2. การมอบหมายงานไม่ตรงกับความรู้ความสามารถของบุคลากรเพราะมีความจำกัดของด้านบุคลากร
3. หลักสูตรสถานศึกษาใช้หลักสูตรแกนกลางมากเกินไปจึงทำให้ไม่ค่อยตรงกับความต้องการของท้องถิ่น
4. นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินผลระดับชาติ (NT)
5. นักเรียนขาดทักษะในการคิดวิเคราะห์
6. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมให้กับนักเรียนยังไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เพราะอิทธิพลจากความตึงเครียดระดับโลก บริโภคทางเทคโนโลยีใหม่ๆเพิ่มขึ้นมาก

วิสัยทัศน์ (VISION)

โรงเรียนบริหารงานด้วยวิถีแห่งประชาธิปไตย จะเน้นเน้นจัดกิจกรรมการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานเทคโนโลยีเพื่อพัฒนาให้นักเรียนมีดี มีเก่ง มีสุข และเกิดความภาคภูมิใจในท้องถิ่นของตน

พันธกิจ (MISSION)

1. เน้นการบริหารงานแบบมีส่วนร่วม
2. จัดกิจกรรมในการเรียนการสอนด้วยโครงการ
3. จัดกิจกรรมให้นักเรียนมีพัฒนาการตามวัย
4. นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาจัดทำหลักสูตร
5. สร้างคุณธรรม จริยธรรมให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน
6. นำผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนให้ได้ตามเป้าหมายที่กำหนด

จุดมุ่งหมาย (GOAL)

เพื่อให้มีการบริหารงานตามวิถีแห่งประชาธิปไตย นักเรียนมีคุณธรรมอันพึงประสงค์ มีความใฝ่รู้ ใฝ่เรียน รักการเรียนรู้อยู่ด้วยตนเอง มีคุณธรรม จริยธรรมและมีพัฒนาการที่คงตามวัย เชื่อมันศรัทธาในภูมิปัญญาแห่งท้องถิ่นของตน

วัตถุประสงค์ (OBJECTIVES)

1. สนับสนุน ส่งเสริมให้มีการบริหารงานตามหลักการแห่งประชาธิปไตย
 2. สนับสนุน ส่งเสริมให้ครูทุกคนจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยกิจกรรมเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญและมุ่งพัฒนานักเรียนให้เจริญเติบโตสมวัย
 3. โรงเรียนมีหลักสูตรท้องถิ่นตามความต้องการของผู้เรียนและท้องถิ่น
 4. สนับสนุนและส่งเสริมให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยสอดคล้องคุณธรรมจริยธรรมในทุกกลุ่มสาระ จนทำให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมที่งดงามตามวัย
- สรุปผลการดำเนินงานตามโครงการ แผนงาน 4 ฝ่ายงาน
สรุปโครงการฝ่ายงานบริหารทั่วไปในปีการศึกษา 2549 มีทั้งหมด 9 โครงการจะมีทั้งโครงการต่อเนื่อง และโครงการใหม่ แต่ละโครงการมีผลจากการประเมินดังนี้
- โครงการที่บรรลุผลตามเป้าหมาย
1. โครงการธุรการ ปฏิบัติตลอดปีการศึกษา สามารถรับ – ส่ง ได้คอบหนังสือราชการตามวันเวลาไม่ได้เพราะไม่สะดวกในการรับส่งหนังสือ เนื่องจากเจ้าหน้าที่งานอยู่ไกลทำให้ลำบาก
 2. โครงการรับนักเรียน ทางโรงเรียนสามารถรับนักเรียนระดับชั้นอนุบาล 1 และประถมศึกษาปีที่ 1 เข้าเรียนตามแผนการรับนักเรียนของโรงเรียน ร้อยละ 100 ของขเขตบริการ และมีนักเรียนนอกเขตบริการมาเข้าเรียนเป็นอีกส่วนหนึ่ง
 3. โครงการจัดทำแฟ้มระเบียนนักเรียน สามารถจัดเก็บข้อมูลนักเรียนครบทุกข้อมูลและเป็นปัจจุบันพร้อมที่ตรวจสอบได้สะดวกตลอดเวลา
 4. โครงการส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการงบประมาณ บุคลากร และบริหารทั่วไปทุกฝ่าย ปฏิบัติงานโดยการประสานงานงานจนงานลุล่วงไปด้วยดีตลอดปี
 5. โครงการส่งเสริมกิจกรรมนักเรียน ทางโรงเรียนดำเนินการได้ทุกกิจกรรมซึ่งทั้งนักเรียน ครู และ ผู้ปกครอง ได้ร่วมกิจกรรมและให้การสนับสนุนแต่ละกิจกรรมได้เป็นอย่างดีตลอดมา
 6. โครงการดูแลอาคารสถานที่และสภาพแวดล้อม ทางโรงเรียนมีการจัดซ่อมแซมอาคารและปลูก ไม้ดอกไม้ประดับเป็นพร้อมวัน จัดหาอุปกรณ์ในการอำนวยความสะดวกในด้านน้ำดื่มน้ำใช้ หรือมอยู่เสมอ ทำให้นักเรียน ครู และผู้ปกครองมีความประทับใจ
 7. โครงการปฏิบัติงานเลขานุการคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการจัดประสานงานการประชุมปรึกษาหารือ เป็นประจำทุกภาคเรียน

สรุปโครงการฝ่ายงานบริหารงานงบประมาณ ประจำปีการศึกษา 2548 นี้ทั้งหมด 3 โครงการเป็นโครงการต่อเนื่องมีผลจากการประเมินดังนี้

1. โครงการใช้เงินงบประมาณ โรงเรียนได้จัดสรรงบประมาณตามหมวดรายจ่าย 21 รายการ และได้ใช้เงินงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ – โครงการจัดทำบัญชีหลักฐานอย่างถูกต้อง สามารถตรวจสอบได้
2. โครงการจัดสรรงบประมาณ โรงเรียนได้รับจัดสรรงบประมาณ จากทางราชการ แล้วได้บริหารจัดการตามหมวดรายจ่าย 21 รายการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด ต่อนักเรียนและโรงเรียน
3. โครงการใช้พัสดุ และครุภัณฑ์ โรงเรียนได้จัดทำบัญชีพัสดุ จัดซื้อ จัดจ้าง ทะเบียน / ทะเบียนการใช้ / การเก็บรักษาพัสดุ ใช้พัสดุให้คุ้มค่างานบรรลุผลตามเป้าหมาย

สรุปโครงการฝ่ายงานบริหารวิชาการ

1. โครงการส่งเสริมการรักการอ่าน เพราะ
 - 1.1 นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ทุกคน มีสมุดบันทึกความรู้ประจำตัวและนักเรียนร้อยละ 60 บันทึกความรู้ได้เดือนละ 6 เรื่อง
 - 1.2 นักเรียนประถมศึกษาปีที่ 5-6 จำนวน 30 คน มีเวรจัดรายการเสียงตามสายในโรงเรียนระหว่างเวลา 12.00 – 12.30 น. โดยรายการได้เน้นการอ่านข่าวและสารความรู้
2. โครงการผลิตจัดหาและบริการเกี่ยวกับการเรียนการสอน จากโครงการนี้ ได้สามารถจัดหาสื่อและบริการสื่อให้กับครู ได้อย่างทั่วถึงและทันความต้องการ
3. โครงการวัดประเมินผล เพราะเป็นโครงการที่สามารถจัดทำเชิงระบบแบบอัตโนมัติ และปรนัยได้อย่างครบถ้วนและกลุ่มประสบการณ์อีกทั้งสามารถเก็บข้อมูลการวัดประเมินผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ
4. โครงการพัฒนาแหล่งเรียนรู้ จากโครงการนี้ สามารถปฏิบัติได้ดังนี้
 - 4.1 พัฒนาห้องสมุดให้มีหนังสือที่หลากหลาย เป็นแหล่งค้นคว้าความรู้อย่างดีมาก เพราะจากสถิติพบว่า มีนักเรียนใช้บริการวันละ 60 คน โดยเฉลี่ย
 - 4.2 ติดซื้อพันธุ์ไม้ทุกชนิดในโรงเรียน ซึ่งมีทั้งชื่อสามัญ ชื่อพื้นบ้าน และชื่อภาษาอังกฤษ เพื่อสร้างการเรียนรู้ให้กับนักเรียน
5. โครงการส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการ จากโครงการนี้ สามารถส่งเสริมให้นักเรียนมีการพัฒนาทางด้าน ภาษาไทย ศิลปะ วิทยาศาสตร์ และการงานพื้นฐานและเทคโนโลยี จนนักเรียนสามารถชนะเลิศ การแข่งขันทางวิชาการระดับเขตพื้นที่ ระดับกลุ่มสถานศึกษา

โครงการที่ต้องได้รับการพัฒนา ได้แก่

1. การประกวดโครงงาน การจัดการประกวดให้ได้ภาคเรียนละครั้ง
2. การสำรวจแหล่งเรียนรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นควรใช้ข้อมูลตัวนี้ไปพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษา
3. การนิเทศภายใน ควรมีการนิเทศภาคเรียนละ 2 ครั้ง
4. การแนะแนว ควรจัดหาเอกสารและข้อมูลเกี่ยวกับงานแนะแนวให้ครูประจำชั้นได้ศึกษาเรียนรู้
5. การปลูกพืชสมุนไพร ควรพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านสมุนไพรในโรงเรียน
6. การพัฒนาระบบประกันคุณภาพภายในสถานศึกษา ควรจัดทำคู่มือการดำเนินงานประกันคุณภาพให้ครูประจำชั้นทุกท่านได้ศึกษาเรียนรู้ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการปฏิบัติงานกับนักเรียนที่ต้องได้รับการประกันคุณภาพ

ฝ่ายงานบริหารบุคคล

โครงการที่บรรลุตามเป้าหมาย มี 3 โครงการดังนี้

1. โครงการสำรวจจัดเก็บข้อมูลบุคลากรในโรงเรียนและจัดครูเข้าชั้นเรียน
 - 1.1 สามารถสรรหาและบรรจุครู เข้าสอนตรงตามความรู้ความสามารถของครูได้ ร้อยละ 90
 - 1.2 สามารถจัดทั้งข้อมูลของบุคลากรในโรงเรียนได้ร้อยละ 99
 - 1.3 โรงเรียนมีข้อมูลบุคลากรฝ่ายต่าง ๆ เป็นปัจจุบัน และทันเหตุการณ์
2. โครงการเสริมสร้างประสิทธิภาพในการปฏิบัติราชการ
 - 2.1 บุคลากรร้อยละ 80 ในสถานศึกษาได้อบรมตามที่ได้วางไว้และมีความสามารถจัดการเรียนการสอน ครูจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ ร้อยละ 80
 - 2.2 ผู้บริหาร และครูในโรงเรียนสามารถจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพร้อยละ 85 ครูร้อยละ 80 มีแผนการสอนแบบเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบเน้นกระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณ
3. โครงการวินัยและการรักษาวินัย
 - 3.1 ข้าราชการครูในสถานศึกษาประพฤติตนและมีระเบียบวินัยตามจรรยาบรรณของครูร้อยละ 99

สรุปภาพรวมการดำเนินงานตามโครงการในแผนปฏิบัติการประจำปีการศึกษา 2548 ที่เป็นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ในด้านคุณธรรม จริยธรรมไม่มีระบุไว้ในแผนปฏิบัติการจึงจำเป็นต้องจัดกิจกรรมปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมต่อไป

3. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ

3.1 ความหมายของการวิจัยปฏิบัติการ

การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ ดังนี้

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537 : 10) ได้ให้ความหมาย การวิจัยปฏิบัติการไว้ว่า หมายถึง การแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติจริง มีลักษณะการดำเนินการเป็นบันไดเวียน (Spiral) และสามารถดำเนินการวิจัยได้หลายระดับ

นงลักษณ์ วิรัชชัย และสุวิมล ว่องวานิช (2544 : 60) กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการหมายถึง กระบวนการวิจัยที่ผู้ประกอบวิชาชีพดำเนินการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับวิธีปฏิบัติงานของตน เพื่อแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้น และนำผลการวิจัยไปใช้ในประโยชน์ในการปฏิบัติงานของตนให้มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพมากขึ้นกว่าเดิม

อัจฉรา อาระวาตี (2540 :15) กล่าวว่า การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) คือ การวิจัยที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อนำผล หรือข้อสรุปที่ได้จากการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานหรือเพื่อปรับปรุงและพัฒนาที่ปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

เคมมิส และแม็คแทกการ์ด (Kemmis และ McTaggart 199 : อ้างถึงในพิสมัย พิษนดี, 2545 : 5) ได้ให้ความหมายของวิจัยปฏิบัติการว่า เป็นรูปแบบการศึกษาวิจัยแบบส่องสะท้อนตนเองของกลุ่มผู้ปฏิบัติงาน จาก ผลการปฏิบัติงานของกลุ่มเพื่อพัฒนาปรับปรุงวิธีการปฏิบัติให้ถูกต้องชอบธรรมกับบริบททางสังคมรวมทั้งเป็นการสร้างความเข้าใจในการปฏิบัติงาน และสภาพการณ์ที่เป็นอยู่

สรุปได้ว่าการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) หมายถึง การแสวงหาวิธีการแก้ปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงานจริง สะท้อนผลการปฏิบัติงานเพื่อนำผลหรือสรุปผลที่ได้จากการวิจัยเพื่อให้ได้รูปแบบหรือแนวทางไปใช้ในการพัฒนาคุณภาพการปฏิบัติงาน ซึ่งใช้กระบวนการปฏิบัติงานอย่างมีระบบ ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องร่วมกันในการปฏิบัติ และวิเคราะห์วิจารณ์ผลการปฏิบัติ 4 ขั้น คือ การวางแผน การลงมือปฏิบัติตามแผน การสังเกตการปฏิบัติ และการสะท้อนผล ซึ่งการดำเนินการจะปฏิบัติอย่างต่อเนื่องและเป็นวงรอบ ไปจนกว่าจะได้ข้อสรุปที่แก้ไขได้จริง หรือพัฒนาสถานการณ์ของสิ่งที่ได้มาอย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 ความเป็นมาของการวิจัยปฏิบัติการ

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มาตรา 30 ได้ให้สถานศึกษาพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ รวมทั้งส่งเสริมผู้สอนให้สามารถวิจัยเพื่อพัฒนา

การเขียนรู้ที่เหมาะสมกับผู้เรียน ประวิต เอรารวรรณ์ (2545 : 2-3) ได้กล่าวสรุปถึงความเป็นมาของการวิจัยปฏิบัติการไว้ ดังนี้

แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยปฏิบัติการนี้ Corey (1953) ได้ยืนยันว่า มีแหล่งที่มาอย่างน้อย 2 แหล่ง คือ

1. เกิดจากการเสนอแนวคิดของ Collier ต่อคณะกรรมการ Indian Affairs ระหว่าง ค.ศ. 1933-1945 ขณะดำรงตำแหน่งเป็นคณะกรรมการมาธิการ ว่า ความสำคัญของงานวิจัยเกี่ยวกับการวางแผนทางสังคม นอกจากจะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อโครงการวิจัยหรือเป้าหมายของการวิจัยแล้ว ผลการปฏิบัติควรนำไปปฏิบัติได้โดยผู้ร่วมงาน

2. เกิดจากงานของ Collier ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ เพื่อปรับปรุงคุณภาพของการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยอาศัยแนวคิด 2 ประการ คือ การตัดสินใจของกลุ่ม และความตั้งใจร่วมกันที่จะทำการปรับปรุงการปฏิบัติงาน ซึ่งแนวคิดเริ่มต้นจากการพยายามเชื่อมโยงทฤษฎีที่นักวิจัยได้วิจัยไปสู่การปฏิบัติของผู้ปฏิบัติงานในการแก้ปัญหาทางสังคมที่มีความแตกต่างของสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะการแบ่งชนชั้น ความมีอคติ และการปฏิบัติต่อชนกลุ่มน้อย

ในประเทศออสเตรเลีย ได้มีการขยายแนวคิดเรื่องการวิจัยปฏิบัติการอย่างกว้างขวางถึงกับจัดให้การวิจัยปฏิบัติการเป็นส่วนสำคัญในการปรับปรุงโรงเรียน และการศึกษาในออสเตรเลียโดยมีเหตุผล 2 ประการ คือ เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าของโรงเรียน และพัฒนาหลักสูตรระดับโรงเรียน และสร้างความตระหนักให้กับครูในการแสวงหาวิธีการใหม่ๆ เพื่อพัฒนาวิชาชีพ

สำหรับประเทศไทย แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการแพร่หลายมาพอสมควรในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการศึกษา การวิจัยปฏิบัติการที่มีอิทธิพลมาก คือ แนวคิดจากมหาวิทยาลัย Deakin โดยกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้มีการแปลหนังสือ The Action Research Planner ของ Kemmis และ McTaggart เป็นภาษาไทยชื่อ “นักวางแผนวิจัยปฏิบัติการ” เมื่อปี พ.ศ. 2538 และประกาศใช้เป็นหนังสือเสริมประสบการณ์ของครูประถมศึกษาและมัธยมศึกษาชั้นทั่วประเทศ

ดังนั้น จึงกล่าวสรุปได้ว่า แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการเกิดขึ้น และเผยแพร่ในอเมริกา ในบริบททางสังคมศาสตร์ และจิตวิทยาสังคม ประมาณ ปี ค.ศ. 1933 ที่ประเทศอังกฤษ (Ebbutt, 1983) ประเทศออสเตรเลียได้จัดให้การวิจัยปฏิบัติการเป็นส่วนสำคัญในการปรับปรุงโรงเรียน และการศึกษาโดยมีเหตุผล 2 ประการ คือ เพื่อตรวจสอบความก้าวหน้าของโรงเรียน และพัฒนาหลักสูตรระดับโรงเรียน และสร้างความตระหนักให้กับครูในการแสวงหาวิธีการใหม่ๆ

เพื่อพัฒนาวิชาชีพ สำหรับประเทศไทย แนวคิดการวิจัยปฏิบัติการแพร่หลายมากพอสมควรในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในทางการศึกษา การวิจัยปฏิบัติการที่มีอิทธิพลมาก คือ แนวคิดจากมหาวิทยาลัย Deakin โดยกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

3.3 วิธีการวิจัยปฏิบัติการ

ประวิต เศวตวรรณ (2545 : 11-20) ได้กล่าวถึง รายละเอียดวิธีการวิจัยปฏิบัติการ ตามแนวคิดของบุคคลต่าง ๆ ไว้ดังนี้

การวิจัยปฏิบัติการตามแนวคิดของ Kurt Lewin ประกอบด้วย

1. กำหนดแนวคิด (Idea) ที่ต้องการปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงการปฏิบัติงานกลุ่ม ผู้ปฏิบัติงานจะร่วมกันพิจารณาว่าจะปรับปรุงส่วนใดของงาน สิ่งใดที่เป็นปัญหาที่แท้จริง และผลกระทบที่ตามมา แนวคิดทั่วไปนี้เกิดขึ้นจากการสำรวจสภาพเบื้องต้น (Reconnaissance) ซึ่งผลที่ได้จากการสำรวจนี้ กลุ่มวิจัยปฏิบัติการจะนำไปกำหนดเป็นแผนปฏิบัติ

2. ร่วมกันวางแผนทั่วไป (General Plan) กลุ่มร่วมกันพิจารณาว่าจะเริ่มดำเนินการเปลี่ยนแปลง ณ จุดใดก่อน จะใช้วิธีการใดในการแก้ไขปรับปรุง บนพื้นฐานความเข้าใจได้และเห็นความสนใจร่วม

3. กำหนดขั้นตอนปฏิบัติ (Action Step) เป็นการแตกแผนออกเป็นแผนย่อยดังนี้

3.1 เปลี่ยนแปลงวิธีการที่ใช้ในการปรับปรุง และคำนึงไปยังผลที่

คาดว่าจะได้รับก่อนที่จะเริ่มต้นด้วยความรอบคอบ และวางแผนคิดความผลที่จะเกิดตามมา แล้วร่วมกันพิจารณาเพื่อประเมินว่า วิธีการนั้นสามารถปฏิบัติได้จริงเพียงใด ต้องมีการส่งสะท้อนผลที่เกิดขึ้นในขั้นแรกนี้อย่างชัดเจน เพื่อเป็นสารสนเทศการวางแผนขั้นตอนที่สองหรือขั้นต่อ ๆ ไป

3.2 ปฏิบัติในแผนที่สอง แล้วติดตามตรวจสอบ ประเมินผลแล้ววางแผนใหม่ไปเรื่อย ๆ ถ้ายังไม่ได้รับคำตอบหรือปัญหายังไม่คลี่คลาย

กระบวนการตามแนวความคิดของ มหาวิทยาลัย Deakin Stephen Kemmis และ คณะ แห่งมหาวิทยาลัย Deakin ประเทศออสเตรเลีย ได้นำเอาแนวคิดของ Lewin มาประยุกต์ใช้ และเริ่มต้นด้วยการหาจุดสนใจร่วมกัน (Thematic concern) และนำไปสู่การปฏิบัติที่ำคัญ 4 ประการ ที่เกี่ยวข้องกันวงจร คือ

1. การพัฒนาแผนการปฏิบัติ เพื่อปรับปรุงสิ่งที่ปัญหา ซึ่งเป็น การปฏิบัติงานที่มีโครงสร้าง และแนวทางการวางแผนต้องมีความยืดหยุ่น และต้องคำนึงถึง การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคตที่อาจส่งผลกระทบต่อแผนที่กำหนดไว้ได้

2. การปฏิบัติตามแผน ซึ่งเป็นการตามแนวทางที่กำหนดไว้อย่างละเอียด

รอลงชอบ และมีการควบคุมอย่างสมบูรณ์

3. การสังเกตผลการปฏิบัติ เป็นการบันทึกข้อมูลหลักฐาน และร่องรอยต่างๆอย่างมี
 วิจารณ์ญาณ เกี่ยวกับผลที่ได้จากการปฏิบัติ โดยอาจใช้วิธีวัดแบบต่าง ๆ เข้ามาช่วย

4. การสะท้อนของการปฏิบัติ เป็นกระบวนการทบทวนการปฏิบัติจากบันทึกที่ได้
 จากการสังเกตว่า ได้ผลเป็นอย่างไร มีปัญหาหรือข้อขัดแย้งอย่างไร เพื่อเป็นพื้นฐาน
 ในการวางแผนในวงจรต่อไป

กระบวนการวิจัยปฏิบัติการตามแนวคิดของ James Mc Keran (1996) ได้เสนอวงจร
 ปฏิบัติเพื่อศึกษาระยะเวลาการปฏิบัติงานและกิจกรรมเป็นหลัก โดยวงจรที่ 1 เริ่มจาก
 การระบุปัญหาที่เกิดขึ้นในการปฏิบัติ และการปรับปรุงการปฏิบัติงานนั้น เมื่อปฏิบัติจนครบวงจร
 แล้ว ก็เริ่มระบุปัญหาในการปฏิบัติงาน และกิจกรรมใหม่ในวงจรปฏิบัติที่ 2 และต่อไปเรื่อย ๆ
 กิจกรรมแต่ละวงจรประกอบด้วย

1. นิยามปัญหาในสถานการณ์ที่นักวิจัยประสบอยู่ในการปฏิบัติงาน
2. การประเมินความต้องการจำเป็นที่จะปรับปรุงแก้ไขในการปฏิบัติ
3. กำหนดสมมติฐาน กำหนดผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นหลังจากปฏิบัติแล้ว
4. พัฒนาแผนปฏิบัติซึ่งจะต้องทำอย่างละเอียดรอบคอบ
5. ลงมือปฏิบัติตามแผนที่กำหนดไว้ ซึ่งจะต้องมีการบันทึกข้อมูล
6. ประเมินผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติ
7. สะท้อนผลการปฏิบัติ อธิบายสิ่งที่เกิดขึ้น และทำความเข้าใจ
8. ตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรมในช่วงต่อไป

จากกระบวนการวิจัยที่กล่าวมา จะเห็นว่า มักจะเริ่มต้นด้วยการกำหนดปัญหา หรือจุดที่
 ต้องการปรับปรุงแก้ไข และนำไปสู่ขั้นตอนใหญ่ ๆ 3 ขั้นตอน คือ การวางแผน การลงมือปฏิบัติตาม
 แผน และการประเมินผลการปฏิบัติ การดำเนินการจะต้องอาศัยการมีส่วนร่วม และความร่วมมือนี
 กันทำงานเป็นกลุ่ม มีการสะท้อนผลเพื่อปรับปรุงให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือให้ได้ผลที่ดียิ่งขึ้น ซึ่ง
 Kemmis และ McFaggart (ทิสมีช ทิมส์, 2545 : 5) ได้กล่าวถึงหลักการพิจารณาว่า เป็น
 กระบวนการวิจัยปฏิบัติการหรือไม่ขึ้นอยู่กับ 4 ประการ คือ

1. เป็นการปฏิบัติที่ไม่ใช่สิ่งที่ทำตามปกติ แต่ต้องทำเป็นระบบและต้องได้รับความ
 ความร่วมมือจากกลุ่ม
2. ไม่เป็นเพียงแต่การแก้ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นเท่านั้น แต่ต้องเกิดมาจากแรงกระตุ้นที่
 ต้องการปรับปรุงพัฒนางานที่ตนเองปฏิบัติอยู่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

3. ไม่ใช่การปรับปรุงพัฒนางานของผู้อื่น แต่เป็นงานของกลุ่มตนเองที่มีบทบาทหน้าที่อยู่ในขณะนั้น

4. การปฏิบัติการไม่ใช่วิธีการทางวิทยาศาสตร์ ที่จะมองในแง่การทดสอบสมมุติฐานเพื่ออธิบายผลการณ์อย่างเคียว แต่ต้องเป็นระบบที่หมุนวนไปเรื่อย ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งตัวนักวิจัย และสภาพแวดล้อม

บุญชม ศรีสะอาด (2535 : 12) ได้กล่าวถึงการวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) ว่าเป็นการวิจัยเพื่อนำผลมาใช้ในการแก้ปัญหาอย่างรีบด่วน หรือปรับปรุงการปฏิบัติงาน โดยเสนอขั้นตอนการวิจัย 6 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เป็นการตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับสภาพที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 2 เป็นการกำหนดปัญหาวิจัยหรือคำถามวิจัยที่มีความหมายเฉพาะเจาะจงมากขึ้น

ขั้นตอนที่ 3 เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูล

ขั้นตอนที่ 4 เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบคำถามวิจัย

ขั้นตอนที่ 5 เป็นการทำความเข้าใจกับสิ่งที่เกิดขึ้น

ขั้นตอนที่ 6 เป็นการนำเอาข้อค้นพบไปเผยแพร่ ให้ผู้เกี่ยวข้องรับทราบและใช้ประโยชน์

การวิจัยปฏิบัติการมีลักษณะคล้ายคลึงกัน และมีกระบวนการดำเนินการวิจัยที่คล้ายคลึงกับหลักการวิจัยทั่วไป คือ มีการกำหนดปัญหา การเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอผลการวิจัย ส่วนที่แตกต่างไปอย่างชัดเจน คือ การสะท้อนผลเพื่อให้เกิดการวิพากษ์ และแลกเปลี่ยนประสบการณ์

ตุวิมล ร่องงามนิช (2544 : 13) ได้กล่าวถึงกระบวนการทำงาน PAOR เป็นกระบวนการทำงานที่เป็นวงจร ตามความคิดของ Kemmis มี 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน (Planning) วางแผนหลังจากที่วิเคราะห์และกำหนดประเด็นปัญหาที่ต้องการแก้ไข

2. การปฏิบัติงานตามแผน (Action) ปฏิบัติตามแผนที่กำหนด

3. การสังเกต (Observation) สังเกตผลที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติงาน

4. การสะท้อนผลการปฏิบัติงาน (Reflection) สะท้อนผลหลังจากการปฏิบัติงานให้ผู้ที่มีส่วนร่วมได้วิพากษ์วิจารณ์ ซึ่งจะนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขในการปฏิบัติงานต่อไป

ยาใจ พงษ์บริบูรณ์ (2537 : 10-30) ได้กล่าวถึงความหมาย ความมุ่งหมาย กรอบ แสดงลักษณะ กระบวนการวิจัย ขั้นตอนการวิจัย และสรุปหลักการของการวิจัยปฏิบัติการ ดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการ (Action Research) หมายถึง การวิจัยประเภทหนึ่ง ซึ่งใช้กระบวนการปฏิบัติอย่างมีระบบ ผู้วิจัยและผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและวิเคราะห์วิจารณ์ผลการปฏิบัติการ 4 ขั้นตอน คือ การวางแผน การลงมือปฏิบัติ การสังเกต และ การสะท้อนผล การปฏิบัติการดำเนินการต่อเนื่องไปจนกว่าจะได้ข้อสรุปที่แก้ไขได้จริง หรือพัฒนาสภาพการณ์ของสิ่งที่ได้ศึกษามีประสิทธิภาพ

2. จุดมุ่งหมายของการวิจัยปฏิบัติการ เพื่อจะปรับปรุงประสิทธิภาพของการปฏิบัติงานประจำให้ดีขึ้น โดยนำเอางานที่ปฏิบัติอยู่มาวิเคราะห์สภาพปัญหา อันเป็นสาเหตุที่ทำให้งานนั้นไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร จากนั้นใช้แนวคิดทางทฤษฎี และประสบการณ์การปฏิบัติงานที่ผ่านมา เสาะหาข้อมูล และวิธีการที่คาดว่าจะแก้ปัญหาดังกล่าวได้ แล้วสะท้อนวิธีการดังกล่าวไปทดลองใช้กับกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น

3. กรอบแสดงลักษณะของการวิจัยปฏิบัติการ มี 4 ลักษณะ ดังนี้

3.1 เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วมและร่วมมือ (Participation and Collaboration) ใช้การทำงานเป็นกลุ่ม ผู้ร่วมวิจัยทุกคนมีส่วนที่สำคัญ และบทบาทหน้าที่เหมือนกันในทุกกระบวนการของการวิจัย ทั้งการเสนอความคิดเห็นเชิงทฤษฎี และการปฏิบัติ ตลอดจนการวางแผนการวิจัย

3.2 เน้นการปฏิบัติ (Action Orientation) การวิจัยชนิดนี้ใช้การปฏิบัติเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และศึกษาผลของการปฏิบัติเพื่อมุ่งให้เกิดการพัฒนา

3.3 ใช้การวิเคราะห์วิจารณ์ (Critical Function) การวิเคราะห์การปฏิบัติการอย่างลึกซึ้งจากสิ่งที่สังเกตได้ จะนำไปสู่การตัดสินใจที่สมเหตุสมผล เพื่อปรับปรุงแผนปฏิบัติ

3.4 การใช้วงจรการปฏิบัติการ (The Action Research Spiral) ตามแนวของ Kemnis and McTaggart คือ การวางแผน (Planning) การลงมือปฏิบัติ (Action) การสังเกต (Observation) และ การสะท้อนผล (Reflection) ตลอดจนการปรับปรุงแผน (Re-Planning) เพื่อนำไปปฏิบัติในวงจรต่อไปจนกว่าจะได้รูปแบบของการปฏิบัติงานเป็นที่พึงพอใจ และได้ข้อเสนอเชิงทฤษฎี เพื่อเผยแพร่ต่อไป

4. กระบวนการดำเนินการวิจัยปฏิบัติการ มีขั้นตอนที่สำคัญ ๆ ในการดำเนินการ ดังนี้

4.1 การจำแนกหรือพิจารณาปัญหาที่ประสงค์ที่จะศึกษา ผู้วิจัยหรือกลุ่มที่ทำการวิจัยจะต้องศึกษารายละเอียดของปัญหาที่จะศึกษาอย่างชัดเจน ปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียนซึ่งจะทำการวิจัยปฏิบัติการจะต้องมีทฤษฎีรองรับในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น การวิเคราะห์สภาพปัญหา

การพิจารณาให้ครบ 4 องค์ประกอบต่อไปนี้ คือ ปัญหาเกี่ยวกับตัวครู นักเรียน เนื้อหาวิชา และสภาพแวดล้อม

4.2 เลือกปัญหาสำคัญที่เป็นสาระควรแก่การศึกษาวิจัย เลือกโดยอาศัยทฤษฎีมาร่วมพิจารณาลักษณะปัญหาแล้วสร้างวัตถุประสงค์ของการวิจัย ตลอดจนอาจจะสร้างสมมติฐานของการวิจัยในรูปแบบของข้อความที่ต้องการประเมินที่แสดงความสัมพันธ์ปัญหาหลักกับหลักการหรือทฤษฎีพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับปัญหานั้น

4.3 เลือกเครื่องมือดำเนินการวิจัยที่จะช่วยให้ได้คำตอบของปัญหาตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ เครื่องมือที่ใช้มี 2 ลักษณะ คือ เครื่องมือที่ใช้ในการทดลองปฏิบัติหรือฝึกหัดตามวิธีการ และเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการปฏิบัติ

4.4 บันทึกเหตุการณ์อย่างละเอียดในแต่ละขั้นตอนของการวิจัย ทั้งในส่วนที่เป็นความก้าวหน้า และอุปสรรคตามวงจรการปฏิบัติการ คือ ในขั้นตอนของการวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติ เก็บสะสมบันทึกไว้เพื่อใช้ในการปรับปรุงวงจรปฏิบัติการต่อไป และเพื่อเป็นการรวบรวมข้อมูลวิเคราะห์หาคำตอบของสมมติฐาน

4.5 วิเคราะห์ความสัมพันธ์ในด้านต่าง ๆ ของข้อมูลที่รวบรวมไว้ ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การตรวจสอบรายละเอียดของข้อมูล เพื่อให้แน่ใจในความถูกต้อง แสวงหาละเอียด อธิบายสถานการณ์ จัดหมวดหมู่ และแยกประเภทของกลุ่มข้อมูลตามหัวข้อที่เหมาะสม เปรียบเทียบความแตกต่างและคล้ายคลึงของข้อมูล

4.6 ตรวจสอบข้อมูลของกลุ่มผู้ร่วมวิจัยที่ได้พิจารณาไว้แล้วอีกครั้งหนึ่ง เพื่อสรุปหาคำตอบที่เป็นสาเหตุ และวิธีแก้ปัญหานั้นตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ และจะก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยสรุปประมวลเป็นหลักการ (Principle) รูปแบบ (Model) ของการปฏิบัติหรือเสนอเชิงทฤษฎี (Proposition) หรือทฤษฎี (Theory) ทั้งนี้ต้องอาศัยหลักตรรกวิทยาโดยวิธีอุปมา และความรู้อิงทฤษฎีด้วย

5. ขั้นตอนของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ มีวิธีการดำเนินการตามวงจรของการวิจัยปฏิบัติการ ดังนี้

5.1 ขั้นวางแผน (Planning) เริ่มต้นด้วยการสำรวจปัญหาาร่วมกันระหว่างบุคลากรภายในโรงเรียน เพื่อให้ได้ปัญหาสำคัญที่ต้องการแก้ไข ตลอดจนแยกแยะรายละเอียดของปัญหานั้นเกี่ยวข้องกับใคร แนวทางแก้ไขอย่างไร และจะต้องปฏิบัติอย่างไร

5.2 ขั้นปฏิบัติการ (Action) เป็นการนำเอาคิดที่กำหนดไว้ในกิจกรรมในขั้นวางแผนมาดำเนินการ โดยการวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นร่วมกันของทีมงานประกอบด้วยเพื่อทำการแก้ไขปรับปรุงแผน ฉะนั้นแผนที่กำหนดไว้ควรจะมีการยืดหยุ่น และสามารถปรับได้

5.3 **ขั้นสังเกตการณ์ (Observation)** เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นด้วยความรู้รอบคอบ ซึ่งอาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งที่คาดหวัง และไม่คาดหวัง โดยอาศัยเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเข้าช่วย

5.4 **ขั้นสะท้อนผลการปฏิบัติการ (Reflection)** เป็นขั้นสุดท้ายของวงจรการทำงาน การพัฒนา ขึ้นตอนดำเนินการ และเป็นที่ฐานข้อมูลที่ใช้ไปสู่การปรับปรุง และการวางแผนในการปฏิบัติ

6. **สรุปหลักการของการวิจัยปฏิบัติการ** ที่ต้องตระหนักในการวิจัยปฏิบัติการ อยู่เสมอคือ กลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความสำคัญต่อกระบวนการดำเนินการวิจัย นั่นคือ การวิจัยชนิดนี้ ไม่ควรกระทำโดยลำพัง และควรใช้วงจรของกระบวนการวิจัย ซึ่งประกอบไปด้วย การวางแผน การปฏิบัติ การสังเกต และการสะท้อนผลการปฏิบัติ เพื่อนำมาปรับปรุงแผนงาน แล้วดำเนินการกิจกรรมที่ปรับปรุงใหม่ ซึ่งวงจรของ 4 ขั้นตอนดังกล่าวจะมีลักษณะการดำเนินการเป็นบันไดเวียน (Spiral) กระทำซ้ำตามวงจรจนกว่าจะได้ผลการปฏิบัติตามจุดมุ่งหมาย การวิจัยปฏิบัติการนั้น อาจเริ่มต้นโดยครู นักเรียนหรือนักศึกษา แล้วปฏิบัติการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางพัฒนาขึ้น โดยเฝ้าความคิดเห็น ข้อคิดเห็นผู้เกี่ยวข้องอื่น ๆ คือ ครู นักเรียน ผู้ปกครอง ผู้บริหาร และสังคมภายนอก อันที่ผลการปฏิบัติการ ที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทุก ๆ ขั้นที่สำคัญ นั่นคือ

6.1 **บันทึกผลการเปลี่ยนแปลงกิจกรรม และการฝึกปฏิบัติ**

6.2 **บันทึกผลของการเปลี่ยนแปลงการใช้ภาษา และการสื่อสารในห้องเรียนหรือหน่วยงาน และบุคคลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ต้องการแก้ไข**

6.3 **บันทึกผลของการเปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพของสังคม และการจัดระบบองค์กรที่ลดอุปสรรคต่อการปฏิบัติ**

6.4 **บันทึกผลของการพัฒนาการที่เป็นข้อค้นพบที่สำคัญของการวิจัย**

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยปฏิบัติการ เป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ คือ การแจกแจงข้อค้นพบที่สำคัญในเชิงอธิบายความ ซึ่งจะนำไปสู่การสรุปผลงานวิจัย และแสดงให้เห็นแนวทางหรือรูปแบบของการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ เพื่อแก้ปัญหาในเรื่องของสิ่งที่ตนศึกษา

สรุปหลักการสำคัญของการวิจัยปฏิบัติการ จากการศึกษาหลักการวิจัยปฏิบัติการ ผู้วิจัยพอที่จะสรุปได้ ดังนี้

1. การวิจัยปฏิบัติการ เป็นความพยายามที่จะปรับปรุงการศึกษา โดยการเปลี่ยนแปลง (Changing) การศึกษานั้น และการเรียนรู้ลำดับขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงนั้น

2. การวิจัยปฏิบัติการเป็นการทำงานกลุ่ม (Participatory) และการให้คำปรึกษาหารือ ร่วมมือกันทำงาน ให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยการฝึกปฏิบัติตามแนวทางที่กลุ่มกำหนด

3. การวิจัยปฏิบัติการ ใช้การสะท้อนการปฏิบัติ (Reflection) โดยการประเมิน ตรวจสอบในทุก ๆ ขั้นตอน เพื่อปรับปรุงการทำงาน หรือการปฏิบัติให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมาย
4. การวิจัยปฏิบัติการ เป็นกระบวนการเรียนอย่างเป็นระบบ (Systematic Learning Process) โดยบุคคลที่เกี่ยวข้องนำความคิดเชิงนามธรรมมาสร้างเป็นข้อสมมติฐาน ทดลองฝึกปฏิบัติ และประเมินผลการปฏิบัติ ซึ่งเป็นการทดสอบ (Test) ว่าข้อสมมติฐานตามแนวความคิดนั้นถูกหรือผิด
5. การวิจัยปฏิบัติการเริ่มต้นจากจุดเล็ก (Start Small) อาจจะเริ่มต้นจากบุคคล (ครู/นักเรียน) คนเดียวที่พยายามดำเนินการให้มีการเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุงบางสิ่งบางอย่างทางการศึกษาให้ดีขึ้น โดยในขณะที่ปฏิบัติต้องปรึกษา รับฟังข้อคิดเห็น และอาศัยความร่วมมือจากผู้เกี่ยวข้อง
6. การวิจัยปฏิบัติการ เป็นการสร้างความรู้ใหม่ที่ให้แนวทางการปฏิบัติเชิงบูรณาการจากการบินที่ (Record) พัฒนาการของกิจกรรมที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เห็นกระบวนการเข้าสู่ปัญหา การแก้ปัญหา การปรับปรุงแก้ไข และได้ผลสรุปที่สมเหตุสมผล ในขณะที่ตัวนักปฏิบัติสามารถนำปรากฏการณ์ที่ศึกษามาประมวลเป็นข้อเสนอเชิงทฤษฎีได้

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และเพ็ญแข ประจันปัญโญ (2524 : 89-99) ทำการวิจัย เรื่อง “จริยธรรมของเยาวชนไทย” เพื่อศึกษาเปรียบเทียบพัฒนาการทางจริยธรรมของเยาวชน ซึ่งมีอายุ ระดับการศึกษา เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวที่แตกต่างกัน กลุ่มตัวอย่าง เป็นนักเรียน โรงเรียนรัฐบาล และนิสิตอาชีวระหว่าง 11-25 ปี จำนวน 1,400 คน ใน กรุงเทพมหานคร เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามผลปรากฏว่า นักเรียนในช่วงอายุ 13-15 ปี นักเรียนหญิงและนักเรียนชายมีพัฒนาการทางจริยธรรมเท่าเทียมกัน ส่วนในช่วงอายุ 19-21 ปี นั้น มีพัฒนาการทางจริยธรรมของนักเรียนชายจะสูงกว่านักเรียนหญิง

ธนาภัก แกระหัน (2541 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร ด้านความสามัคคี ความเมตตา กรุณา ความมีระเบียบวินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร และความเสียสละ กลุ่มตัวอย่างเป็น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร ปีการศึกษา 2541 จำนวน 236 คน ผลการศึกษาพบว่า

1. พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดสำนักงานการประถมศึกษาอำเภอคำชะอี สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดมุกดาหาร โดยภาพรวมอยู่ในระดับสูง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับสูงทุกด้าน เรียงตามลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ ความสามัคคี ความเมตตา กรุณา ความมีวินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์สุจริต ความขยันหมั่นเพียร และความเสียสละ

2. พฤติกรรมเชิงจริยธรรมของนักเรียนชายและนักเรียนหญิง โดยภาพรวมและรายด้าน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนหญิงมีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมสูงกว่านักเรียนชายทุกด้าน

กัลยา ศรีป่าห (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนระดับประถมศึกษา โรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชนจังหวัดสงขลา กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับประถมศึกษาโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ปีการศึกษา 2542 จำนวน 182 คน ผลการศึกษาพบว่า

1. ระดับคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ โดยภาพรวมและองค์ประกอบด้านความใฝ่รู้ ด้านการประหยัด ด้านความเสียสละ ด้านความเมตตา ด้านการตรงต่อเวลา ด้านความสามัคคี อยู่ในระดับปานกลาง องค์ประกอบด้านความขยัน ความมีระเบียบวินัย ด้านความกตัญญูกตเวที ด้านความเป็นผู้มีวัฒนธรรมและปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านความอดทน ความซื่อสัตย์สุจริต ความยุติธรรมอยู่ในระดับน้อย

2. คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ตามตัวแปรเพศพบว่า นักเรียนหญิงมีคุณธรรม จริยธรรมแตกต่างจากนักเรียนชายอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยนักเรียนหญิงจะมีคุณธรรม จริยธรรมมากกว่านักเรียนชาย

3. คุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนโรงเรียนบุญเลิศอนุสรณ์ ตามตัวแปรระดับชั้นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยนักเรียนในระดับชั้นที่สูงกว่าจะมีคุณธรรม จริยธรรมมากกว่านักเรียนในระดับชั้นที่ต่ำกว่า

ฉัฐยศ หวงจวง (2542 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาเปรียบเทียบการเข้าค่ายจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนา กับการเข้าค่ายจริยธรรมตามทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนชุมชนบ้านธาตุ อำเภอเทัญ จังหวัดอุดรธานี ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลการเข้าค่ายกิจกรรมตามแนวพุทธศาสนา กับการเข้าค่ายจริยธรรมตามทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบกลุ่มของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น โรงเรียนชุมชนบ้านธาตุ อำเภอเทัญ จังหวัด

อุทธาณี ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2541 จำนวน 24 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 2 กลุ่มๆละ 12 คน กลุ่มทดลองได้เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาจริยธรรมทั้ง 6 ด้านประกอบด้วย ด้านความรับผิดชอบ ความมีวินัยในตนเอง ความซื่อสัตย์ การพึ่งตนเอง ความขยันหมั่นเพียร และความเสียสละ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ที่เข้าค่ายจริยธรรมตามแนวพุทธศาสนามีพฤติกรรมเชิงจริยธรรมโดยรวมและเป็นรายด้าน 6 ด้านดีกว่าก่อนเข้าค่ายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ที่เข้าค่ายจริยธรรมตามทฤษฎีการให้คำปรึกษาแบบกลุ่ม มีพฤติกรรมเชิงจริยธรรม โดยรวมและเป็นรายด้าน 6 ด้านก่อนเข้าค่ายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวโดยสรุป อุทธาณีวิจัยธรรมที่ควรถูกจัดให้มีการเรียนการสอนแก่นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความมีระเบียบวินัย ความเมตตากรุณา ความสามัคคี การประหยัดอดออม การมีเหตุผล ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การตรงต่อเวลา และการมีวินัยในตนเอง

อุทธาณี อรรถพรพงษ์ (2545 : 78) ศึกษาเรื่องผลการใช้กิจกรรมกลุ่มต่อความรับผิดชอบของนักเรียนของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่า นักเรียนที่เข้าฝึกความรับผิดชอบ โดยใช้กิจกรรมกลุ่มมีความรับผิดชอบต่อตนเองและความรับผิดชอบต่อครอบครัวสูงกว่านักเรียนที่ไม่ได้รับการฝึกด้วยกิจกรรมกลุ่ม อย่างน้อยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

อรรถพรพงษ์ อธิษฐาน (2547 : 51) ได้ศึกษาการปฏิบัติงานปกครองนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษา : การศึกษาเฉพาะกรณี โรงเรียนราชบุรีวิทยาคม อำเภอราชบุรี จังหวัดราชบุรี พบว่า การพัฒนาบุคลิกภาพนักเรียน พบว่า เป็นสิ่งจำเป็นเพราะด้านนักเรียนเป็นผู้มีบุคลิกภาพที่ดีย่อมเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพในอนาคต การส่งเสริมพัฒนาให้ผู้เรียนมีวินัย คุณธรรม จริยธรรม เป็นการพัฒนากุศลิกภาพอย่างหนึ่งกระบวนการส่งเสริมพัฒนามีขั้นตอนสำคัญ คือ การสร้างศรัทธาให้เกิดขึ้น ให้ความรู้หรือความคิดรวบยอด ส่งเสริมให้ปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ส่วนการเสริมสร้างวินัยให้นักเรียนต้องศึกษาสาเหตุ หาแนวทางในการแก้ไขปรับปรุง โดยอาศัยหลักสำคัญคือ การป้องกัน การควบคุม การแก้ไข การพัฒนาและส่งเสริมนักเรียน

อรรถพรพงษ์ อธิษฐาน (2547 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษา การพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมด้านความมีวินัย ด้านความสะอาด และด้านความประหยัดของนักเรียนโรงเรียนตลาดไทรพิทยาคม กลุ่มตัวอย่างนักเรียนโรงเรียนตลาดไทรพิทยาคม จำนวน 486 คน เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แบบบันทึก และแบบสอบถามผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ผลการพัฒนาพบว่านักเรียนมีการปฏิบัติด้านคุณธรรม จริยธรรม โดยรวมอยู่ในระดับมากทุกด้าน ได้แก่ ด้านความประหยัด ด้านวินัยและด้านรักษาความสะอาด ตามลำดับ และ

นักเรียนมีความรับผิดชอบตนเองในการเดินทางมาเรียนอย่างตรงต่อเวลา การรักษาความสะอาด และการประหยัดทรัพยากรต่างๆ ภายในโรงเรียนดีขึ้น

ขมนาด วิเชียรธาร (2550 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาการใช้หนังสือส่งเสริมคุณธรรมนำความรู้ คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริม คุณธรรมนำความรู้ คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการ ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการวิจัย และพัฒนา ผู้มีส่วนร่วมประกอบด้วย ครูผู้สอน ผู้ปกครองนักเรียน นักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 - 6 จำนวน 30 คน การวิจัยประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การปฏิบัติตามแผน (Action) การสังเกตผล (Observation) และ การสะท้อนผลการปฏิบัติการ (Reflection) เครื่องมือมี 1) แบบ ประเมินพฤติกรรมนักเรียน เพื่อใช้ประเมินพฤติกรรมนักเรียนก่อนและหลังสำหรับครูผู้สอน 2) แบบประเมินพฤติกรรมนักเรียน เพื่อใช้ประเมินพฤติกรรมนักเรียนก่อนและหลังสำหรับ ผู้ปกครองนักเรียน 3) แบบประเมินพฤติกรรมนักเรียน เพื่อเก็บข้อมูล 4) แบบประเมินแผนการ จัดการเรียนรู้ ผลการวิจัยพบว่านักเรียนในระดับชั้นปีที่ 2 ที่เรียน โดยการ ใช้หนังสือส่งเสริม คุณธรรมนำความรู้ คุณธรรมพื้นฐาน 8 ประการตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สร้างขึ้นมีพฤติกรรมที่ เป็นผู้มีคุณธรรมนำความรู้ สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของครู และพัฒนาเยาวชนให้เป็นคนดี มีความรู้ และอยู่ดีมีสุข

จากผลงานวิจัยในประเทศ โดยการศึกษาหลักการทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง แสดงให้เห็นว่า ความสำเร็จในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมหรือการศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรม จริยธรรมของ นักเรียน โดยการศึกษาจากทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวที่แตกต่างกันของนักเรียน อย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือของคณะครู ผู้ปกครองและนักเรียนที่ต้องให้ความ ร่วมมือในการเป็นแบบอย่างที่ดีของหมู่คณะอย่างมีระบบ มีระเบียบแบบแผน ทั้งทางกาย วาจา สติปัญญาและจิตใจที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นตามความต้องการของสังคมต่อไป

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

แฮมมัท และโกลบอร์ค (Kohlberg, 1976 : 52-53 ; Kohlberg, N.D. : Unpage) ได้ทดลอง พัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมด้วยวิธีอภิปรายกลุ่มในห้องเรียน โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้น มัธยมศึกษา จำนวน 4 ห้องเรียน และแต่ละห้องเรียนนั้นประกอบด้วยผู้เรียนซึ่งมีการ ใช้เหตุผลเชิง จริยธรรม 3 ชั้น คือ การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมอยู่ในระดับชั้น 2 - 4 การฝึกนั้นใช้วิธีอภิปรายกลุ่ม ในหมู่นักเรียนด้วยกัน โดยใช้สถานการณ์ที่เป็นปัญหาทางจริยธรรม โดยวิธีการสอนอภิปรายกลุ่มนั้น ทำให้กลุ่มทดลองมีเหตุผลเชิงจริยธรรมสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างเชื่อมั่นได้ และเมื่อทดสอบอีกครั้ง หลังจากการฝึกหนึ่งปีก็ยิ่งพบว่าเหตุผลเชิงจริยธรรมของกลุ่มทดลองยิ่งสูงกว่ากลุ่มควบคุม

เรย์มอนด์ (Raymond. 2001 : Abstracts) ได้ศึกษาผลการบรรจุคุณลักษณะศึกษาลงในหลักสูตรที่เปิดสอนอยู่แล้ว และศึกษาผลที่มีต่อพฤติกรรมทางบวกด้านสังคม การเก็บข้อมูลได้มาจากคะแนนสอบระหว่างภาคเรียน บันทึกการเข้าชั้นเรียน การส่งตัวไปรับการพิจารณาทางวินัย และผลการประเมินคุณธรรม ซึ่งเก็บรวบรวม จากวารสารวิชาการของครู บันทึกภาคสนามของผู้วิจัย การสรุปงานของครูเป็นต้น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มควบคุม สอนด้วยวิธีการสอนแบบปกติ ส่วนกลุ่มนำร่อง สอนด้วยการใช้คุณลักษณะศึกษาที่บรรจุในหลักสูตร ที่สอนอยู่แล้ว ผลการศึกษาพบว่า มีผลทั้งทางบวกและทางลบ ที่ต้องนำมาพิจารณา เมื่อมีการบรรจุ คุณลักษณะศึกษาลงในหลักสูตรที่มีอยู่แล้ว โดยมีผลทางบวกต่อผลสัมฤทธิ์ทางวิชาการของนักเรียน แต่คุณลักษณะศึกษาไม่มีผลต่อพฤติกรรมการเข้าชั้นเรียน และระดับคุณธรรม การศึกษาค้นคว้านี้แสดงให้เห็นว่า การริเริ่มนำคุณลักษณะที่ศึกษามาสอน ช่วยทำให้เกิดการฝ่าฝืนลักษณะด้านคุณธรรมของนักเรียนได้

จิวเวลล์ (Juwel. 2001 : 646) ได้ศึกษาเรื่องการวัดการพัฒนาทางจริยธรรม : ความรู้สึก การคิดและการกระทำ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาว่าบุคคลที่พัฒนาทางจริยธรรมแล้วเป็นบุคคลที่รู้สึกเกี่ยวกับประเด็นปัญหาจริยธรรมอย่างเข้มแข็งหรือไม่ หรือเข้าใจประเด็นปัญหาจริยธรรมหรือไม่ หรือปฏิบัติอย่างมีจริยธรรมหรือไม่ เมื่อจัดการกับคนอื่น มีประเด็นโต้แย้งกันว่า ความหมายของคำว่าจริยธรรมเกี่ยวข้องกับวิธีที่คนควรจะทำต่อกันอย่างไรและโต้แย้งว่า การศึกษาทางจริยธรรมควรจะจัดการเกี่ยวกับการกระทำของคน ในฐานะที่คนทำงานอยู่ภายในกลุ่ม แนวโน้มในการศึกษาสำหรับคนเมื่อความสามารถพิเศษ เพื่อมุ่งเน้นสภาพทางความรู้ของแต่ละบุคคล เมื่ออภิปรายความเข้าใจ เช่น การรู้จักหลักจริยธรรมสากล พิจารณาให้เห็นว่าเป็นเรื่องเฉพาะตัวเกินความจำเป็นและเป็นเรื่องไม่เพียงพอลทางแนวคิด นอกจากนี้ยังได้ค้นคว้าขั้นตอน 6 ขั้นตอนในการพิจารณาตัดสินจริยธรรมตามแบบของ ลอว์เรนซ์ โคลเบิร์ก (Lawrence Kohlberg) คือการ ลงโทษและการเชื่อฟังความมุ่งหมายทางเครื่องมือของแต่ละบุคคลและการแสดงให้เห็นความ คาดหวังร่วมกันระหว่างบุคคล ความเต็มพินันท์และความเิน ไปตามความคาดหวังระบบสังคมและการรักษาความสำนึกทางสังคม สิทธิที่มีก่อนและสัญญาทางสังคม หรือสาธารณประโยชน์และหลักจริยธรรมสากล

แกรนด์มอนท์ (Grandmont. 2002 : 278 – A) ได้ทำการศึกษาการส่งเสริมวินัยและการใช้ประโยชน์ของการบริหารชั้นเรียนซึ่งใช้วิธีการจัดระเบียบวินัย ตามหลักประชาธิปไตยเพื่อทำการชี้แนะแนวทางในการส่งเสริมที่สามารถประสบผลสำเร็จ และเพื่อทดสอบผลกระทบของนักเรียนที่ อยู่อยู่ในชั้นเรียน ซึ่งใช้วิธีการจัดระเบียบวินัยตามหลักประชาธิปไตย ที่มีต่อพฤติกรรมการแสดงออกของนักเรียนเมื่ออยู่ในชั้นเรียน โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

พบว่า การส่งเสริมวิธีการจัดระเบียบวินัยโดยใช้หลักประชาธิปไตยในโรงเรียน ส่งผลในการช่วยปรับปรุงด้านความประพฤติของนักเรียนสนับสนุนให้ผู้เรียนสามารถดูแลตนเองและมีความเป็นอิสระมากขึ้น และช่วยเตรียมความพร้อมให้กับครู รวมทั้งผู้บริหารในการแก้ปัญหาด้านระเบียบวินัยของนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น นอกจากนี้ยังส่งผลในการช่วยลดระดับความเครียดในการปฏิบัติงานของครูและผู้บริหารลงอีกด้วย ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณพบว่า มีนักเรียนจำนวนมากที่รู้สึกว่าคุณครูให้ความสำคัญในสิทธิของผู้เรียนและผู้ปกครองรับผิดชอบในหน้าที่ของตนเองเมื่ออยู่ในชั้นเรียนตลอดช่วงระยะเวลาที่โรงเรียนทำการส่งเสริมวิธีการจัดระเบียบโดยใช้หลักประชาธิปไตยเป็นวิธีการบริหารชั้นเรียนที่มีประสิทธิภาพ

โฮเดน (Hoden, 2002 : 63) ได้ศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติตนเกี่ยวกับคุณลักษณะการศึกษาของครูประถมศึกษา ในเขตเมือง โดยการสำรวจ สัมภาษณ์ และการวิเคราะห์จากเอกสารผลการศึกษา พบว่า ครูมีความห่วงใยมากเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียน ได้แก่ ความรุนแรง ความโกรธ ที่ควบคุมไม่ได้ การขาดทักษะในการจัดการกับความขัดแย้ง คุณลักษณะและการขาดความรับผิดชอบต่อพฤติกรรมของตนเอง ครูทุกคนเห็นด้วยกับหลักคุณลักษณะการศึกษา ที่สอนเกี่ยวกับคุณภาพของลักษณะ ได้แก่ ความเคารพผู้อื่น ความซื่อสัตย์ ความไว้วางใจได้ ซึ่งถือเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์มากที่สุด ครูส่วนใหญ่เชื่อว่าคุณลักษณะการศึกษาสามารถลดพฤติกรรมความรุนแรง และสามารถช่วยนักเรียนให้จัดการกับความรุนแรงได้ ครูใหญ่ที่พึงพอใจกับหลักสูตรนี้และเห็นว่าตนเองควรเป็นแบบอย่างที่ดีทางจริยธรรมรวมทั้งเห็นถึงความมีประสิทธิภาพในการทำงาน

จากผลงานวิจัยต่างประเทศ โดยการศึกษาหลักการทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง แสดงให้เห็นว่าความเต็มใจในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมอย่างมีประสิทธิภาพต้องอาศัยความร่วมมือ ร่วมใจของทุกฝ่ายไม่ว่าการทำให้เป็นแบบอย่างที่ดี การทำงานร่วมกันของบุคคลอย่างมีระบบ มีระเบียบแบบแผน การกำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของโรงเรียน สามารถที่จะพัฒนาโรงเรียนในการปรับแก้ปัญหาคติกรรมไปในทางที่ดีขึ้นได้